

6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN KADINLAR VE ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ

6 FEBRUARY 2023 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES' EFFECTS ON WOMEN AND CHILDREN AND SOCIAL WORK INTERVENTIONS

Bekir ALTIOK

Doktora Öğrencisi- İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, bekiraltio@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3618-1718>

Dr. Öğr. Üyesi Aylin ARICI

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, aylin.arici@iuc.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3872-2984>

Prof. Dr. Doğan Niyazi ÖZÜÇELİK

Haliç Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp Anabilim Dalı, dogacniyazi@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7752-0667>

ÖZET

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, geniş bir coğrafyada yıkıcı etkiler yaratmış ve özellikle kırılgan gruplar olan kadınlar ve çocuklar açısından ciddi psikososyal sonuçlar doğurmuştur. Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerini incelemeyi ve bu etkilerle başa çıkmaya yönelik sosyal hizmet müdahalelerini literatür taraması yoluyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Afet sonrası kadınlar ve çocuklar, travma, kayıp, güvensizlik, şiddet riski ve temel ihtiyaçlara erişimde zorluklar gibi çok sayıda sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, kriz yönetimi süreçleri, psikolojik ilkyardım uygulamaları, refakatsiz çocuklara yönelik koruyucu hizmetler, eğitim ve oyun temelli rehabilitasyon çalışmaları, çocuk dostu alanlar ve kadın destek merkezlerinin oluşturulması gibi sosyal hizmet müdahaleleri literatür doğrultusunda analiz edilmiştir. Ayrıca, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında kurulan iş birliği ağlarının, afet sonrası hizmetlerin etkinliği açısından taşıdığı stratejik öneme dikkat çekilmiştir. Elde edilen bulgular, afet gibi olağanüstü durumlarda kadınlar ve çocuklara yönelik bütüncül, hak temelli ve cinsiyet, yaş vb. kırılganlıkları gözeten sosyal hizmet uygulamalarının güçlendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, afet, deprem, çocuk, kadın

ABSTRACT

The 6 February 2023 Kahramanmaraş earthquakes had devastating effects on a wide geography and had serious psychosocial consequences especially for women and children who are vulnerable groups. This study aims to examine the psychosocial effects of the Kahramanmaraş-based earthquakes that occurred on 6 February 2023 on women and children and to evaluate social work interventions to cope with these effects through a literature review. After the disaster, women and children faced many problems such as trauma, loss, insecurity, risk of violence and difficulties in accessing basic needs. In this context, social work interventions such as crisis management processes, psychological first aid practices, protective services for unaccompanied children, education and play-based rehabilitation activities, creation of child-friendly areas and women support centres are analysed in line with the literature. In addition, the strategic importance of cooperation networks established between public institutions and non-governmental organisations in terms of the effectiveness of post-disaster services has been highlighted. The findings obtained reveal the necessity of strengthening holistic, rights-based social work practices for women and children in extraordinary situations such as disasters that take into account vulnerabilities such as gender, age, etc.

Key Words: Social work, disaster, earthquake, child, woman

1. GİRİŞ

Afetler, yalnızca fiziksel çevrede değil, aynı zamanda toplumsal yapılarda ve sosyal ilişkilerde de derin kırılmalar yaratmaktadır. Bu tür olağanüstü durumlar, mevcut eşitsizlikleri derinleştirerek toplumsal kırılganlıkları daha görünür hale getirmektedir. Özellikle kadınlar, çocuklar ve diğer savunmasız gruplar afetlerin çok katmanlı etkilerine karşı en hassas konumda yer almaktadır. Sosyal hizmet mesleği ise bu toplumsal eşitsizlikleri ve kırılganlıkları tanıyan, müdahale eden ve dönüştürmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşımla afet süreçlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu yaklaşım, bireylerin yalnızca bireysel değil aynı zamanda ailevi, toplumsal ve çevresel bağlamda değerlendirildiği ekolojik perspektife dayanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, afetlerin etkilerini tüm bu sistem düzeylerinde ele alarak müdahalelerini çok katmanlı ve bağlamsal olarak yapılandırmaktadır.

Sosyal hizmet, sosyal adalet hedefi doğrultusunda mikro, mezzo ve makro düzeylerde bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların potansiyellerini gerçekleştirmelerine destek olmayı amaçlamaktadır (Cooper & Briggs, 2014, s. 38). Bu doğrultuda, geniş çaplı yıkım ve kayıplara neden olan afetler, sosyal hizmet müdahalelerini zorunlu kılmaktadır (Rambaree & Rambaree, 2021, s. 1586). Sosyal hizmetin afet alanındaki tarihsel varlığına rağmen bu alandaki rolleri uzun süre yeterince görünür olmamıştır (Boetto vd., 2021, s. 1626). Ancak son yıllarda küresel iklim krizi, neo-liberal ekonomi politikaları gibi dinamiklerin afet riskini artırması, afetlerin hem sıklığını hem de yıkıcılığını belirgin biçimde yükseltmiştir. Bu gelişmeler, sosyal hizmet uzmanlarının afet müdahalesi süreçlerinde daha etkin roller üstlenmesini gerekli kılmaktadır (Pyles, 2017, s. 1; Alston & Chow, 2021, s. 1525).

Sosyal hizmet uzmanlarının temel görevlerinden biri, bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların sosyal işlevselliklerini sürdürebilmeleri ve yaşadıkları sorunlarla etkili biçimde baş edebilmeleri için uygun toplumsal koşulların oluşmasına katkı sunmaktır (Ali vd., 2014, s. 41). Bu bağlamda, afetlerin etkilerine karşı en savunmasız gruplar arasında yer alan kadınlar ve çocuklarla yürütülen çalışmalar sosyal hizmetin öncelikli müdahale alanlarından biri haline gelmiştir (Dominelli, 2015, s. 661).

Sosyal hizmetin afet süreçlerindeki rolünü ve kırılgan gruplara yönelik müdahalelerini değerlendirebilmek için öncelikle afet olgusunun tanımı, türleri ve etkilerine ilişkin çerçevenin netleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Dölek ve arkadaşları (2021, s. 339) afetleri; birçok kurum ve kuruluşun iş birliği ve koordinasyonunu gerektiren, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açarak normal yaşamı ve insan aktivitelerini durduran ya da kesintiye uğratan farklı kökenlere sahip olaylar olarak tanımlamaktadır. Literatürde afetler yaygın biçimde doğal afetler ve insan kaynaklı afetler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Makwana, 2019, s. 3090). Depremler, heyelanlar, seller, orman yangınları, kuraklık, fırtınalar, tsunamiler ve kasırgalar doğal afetler arasında yer almaktadır (Olivia vd., 2009, s. 3166).

Küresel ölçekte afetlerin sıklığı ve yıkıcılığı artmakta; iklim değişikliği, hızlı kentleşme, nüfus artışı ve derinleşen sosyal eşitsizlikler gibi faktörler afetlerin etkilerini daha da ağırlaştırmaktadır. Bu durum bireyler, aileler ve topluluklar açısından fiziksel etkilerinin dışında ruh sağlığı, güvenlik ve sosyal refah düzeyinde de ciddi tehditler doğurmaktadır (Drolet vd., 2021, s. 1665; Ali vd., 2014, s. 35). Bu nedenle, afetlerin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda yapısal bir sosyal refah sorunu olarak ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bu çok katmanlı riskler karşısında daha fazla kırılganlık taşımaktadır (Rogge, 2003, s. 1).

Türkiye, aktif fay hatları üzerinde yer alması nedeniyle tarihsel süreçte birçok yıkıcı depreme tanıklık etmiştir. 1999 Gölcük Depremi, 2011 Van Depremi, 2020 Elazığ ve 2020 İzmir depremleri gibi olaylar, bu tarihsel yıkım zincirinin önemli halkalarıdır (Babuç &

Gökçe, 2024, s. 791). Ancak 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, hem şiddeti hem de etkilediği alan bakımından Türkiye tarihinin en yıkıcı depremleri arasında yerini almıştır. Aynı gün içerisinde saat 04.17’de Pazarcık (Mw 7.8) ve 13.24’te Elbistan (Mw 7.7) merkezli gerçekleşen bu depremler, ülke genelinde en büyük ikinci ve üçüncü depremler olarak kayıtlara geçmiştir (İTÜ, 2023, s. 90). Depremler 11 ilde (Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Malatya, Adıyaman, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Kilis, Elazığ ve Diyarbakır) geniş çaplı yıkıma neden olmuş; resmi verilere göre 53.537 kişi hayatını kaybetmiş, 107.213 kişi ise yaralanmıştır (AA, 2025). 31 Aralık 2022 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre bu 11 ilin toplam nüfusu 14.013.196 kişidir. Deprem bölgesinin Suriye sınırına yakınlığı nedeniyle Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli nüfusun yaklaşık yarısının (1.738.035 kişi) da bu bölgede ikamet ettiği açıklanmıştır. Aynı verilere göre afet bölgesinde 0-17 yaş aralığında 4.805.937 çocuk yaşamaktadır. Ayrıca bölgedeki Suriyeli nüfusun %46’sını da çocuklar oluşturmaktadır (SBB, 2023, s. 9). Bu veriler afetin etkilediği demografik yapının sosyal hizmet müdahaleleri açısından ne denli dikkatle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Afetlerin derin ve uzun süreli psikososyal etkiler yarattığı gerçeği son yıllarda sosyal hizmet literatüründe giderek daha fazla vurgulanmaktadır. Depremler gibi doğal afetler, neden oldukları can ve mal kayıplarının yanı sıra hayatta kalan bireyler, aileler ve topluluklar açısından ciddi psikolojik sorunlara yol açmaktadır (Aydın & Aytaç, 2023, s. 2202). Bu bağlamda, afetlerin bireyler ve topluluklar üzerindeki psikososyal etkilerine yönelik farkındalık artmakta; bu etkilerin bütüncül biçimde ele alınması gerekliliği daha görünür hale gelmektedir (Drolet vd., 2021, s. 1675; Rock & Corbin, 2007, s. 386).

Afet sonrasında yürütülecek yardım ve iyileştirme faaliyetlerinin etkili olabilmesi, öncelikle toplum içindeki dezavantajlı grupların tespiti ve bu gruplara özgü ihtiyaçlara yanıt verecek politikaların geliştirilmesine bağlıdır (İTÜ, 2023, s. 97). Literatürde, çocuklar, kadınlar, yoksullar, yaşlılar ve engelliler afetlerden en fazla zarar gören gruplar olarak tanımlanmakta; bu grupların kısa, orta ve uzun vadede daha yoğun psikolojik sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Mathbor, 2007, s. 358; Ünüvar & Özmete, 2023, s. 10). Bu nedenle, afetin tüm evrelerinde -öncesi, sırası ve sonrasında- gerçekleştirilecek sosyal hizmet müdahalelerinde, çocuklar ve kadınlar başta olmak üzere dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının merkeze alınması elzemdir (Pyles, 2017, s. 2).

Kadınlar ve çocuklar afetlerden çok boyutlu şekilde etkilenirken, sosyal hizmet müdahaleleri bu kırılgan grupların iyileşme sürecinde hayati bir rol üstlenmektedir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri de bu gerçekliği bir kez daha açık biçimde ortaya koymuştur. Depremlere doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan kadınlar ve çocuklar fiziksel kayıpların yanı sıra derin psikolojik travmalar yaşamıştır. Bu süreçte beslenme, barınma, sağlık, eğitim, güvenlik ve psikososyal destek gibi alanlarda özel ihtiyaçları olan bu gruplara yönelik müdahaleler sosyal hizmet uzmanlarının mesleki sorumluluk alanına girmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları, afet sonrası dönemde krize müdahale, psikolojik ilk yardım, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve diğer ruhsal problemlerin önlenmesi ve iyileştirilmesi gibi çok katmanlı müdahalelerde bulunmaktadır. Eğitim süreci kesintiye uğrayan çocuklar için hak savunuculuğu yapmakta, refakatsiz kalan çocukların korunmasına yönelik hizmetleri desteklemekte, şiddete uğrama riski artan kadınların güçlendirilmesi ve aile bütünlüğünün korunması gibi alanlarda aktif görev üstlenmektedir. Bu mikro, mezzo ve makro düzeyde yürütülen çalışmalar, sosyal hizmet mesleğinin afet alanına özgün bir bakış açısı kazandırmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de son yıllarda yaşanan büyük ölçekli afetler, özellikle kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan grupların çok katmanlı kırılganlıklarını görünür kılmıştır. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri hem yarattığı fiziksel yıkım hem de sosyal eşitsizlikleri derinleştiren etkileriyle, sosyal hizmet alanında yürütülen müdahale pratiklerinin kapsamını ve yönünü yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Afetlerin toplumsal etkileri, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplulukların dayanıklılığı, toplumsal cinsiyet rolleri ve yapısal eşitsizlikler bağlamında da ele alınması gereken çok boyutlu bir sorun alanına işaret etmektedir. Bu çerçevede sosyal hizmet uzmanlarının afet süreçlerinde üstlendikleri roller, yalnızca travma sonrası destekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda hak temelli yaklaşım, topluluk temelli müdahale ve sosyal adalet hedefiyle bütünleşik olarak şekillenmektedir.

Bu derleme çalışmasının temel amacı, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri bağlamında, afetlerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerini inceleyerek, bu etkilerle başa çıkmaya yönelik sosyal hizmet müdahalelerini mevcut literatür ışığında tartışmaktır. Derleme yöntemi, belirli bir konuya ilişkin güncel ve güvenilir kaynakları sistematik biçimde inceleyerek, alan yazındaki eğilimleri, boşlukları ve müdahale alanlarını görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkileri ile sosyal hizmet müdahaleleri disiplinler arası bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Literatür taramasında, sosyal hizmet disipliniyle kuramsal ve uygulamalı bağ bulunan hakemli makaleler, saha raporları, resmi belgeler ve mesleki yayınlar esas alınmıştır. Araştırmada yalnızca kamuya açık ve bilimsel niteliği kabul görmüş ikincil kaynaklara yer verilmiş; veriler içerik temelli ve betimleyici bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Derleme yöntemi, araştırma konusu hakkında bütüncül bir çerçeve sunarken, aynı zamanda afet bağlamında kadınlar ve çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının kuramsal temellerini güçlendirmeyi ve gelecekteki araştırmalara yön göstermeyi hedeflemektedir. Bu genel amaç doğrultusunda çalışmada; ilk olarak afetlerin kadınlar ve çocuklar üzerindeki psikososyal etkilerine yer verilmiş, ardından 6 Şubat depremlerinden etkilenen bu gruplara yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahaleleri değerlendirilmiştir. Son olarak ise gelecekte yaşanması muhtemel afetlerde sosyal hizmetin daha etkili, kapsayıcı ve bütüncül bir biçimde müdahalede bulunabilmesi için çeşitli önerilere yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Afetlerde Kadın ve Çocukların Karşılaştığı Psikososyal Riskler

Afet ortamları güvenlik, aidiyet ve duygusal istikrar gibi temel insani ihtiyaçlara yönelik tehditlere yol açmaktadır. Kadınlar ve çocuklar açısından bu tehditler; maruz kalınan travmanın niteliği, destek sistemlerine erişimde yaşanan güçlükler ve toplumsal rollerin baskısı gibi etkenlerle daha karmaşık bir hâl alır. Bu çerçevede, afet süreçlerinde kadınların ve çocukların karşı karşıya kaldığı psikososyal risklerin çok boyutlu biçimde ele alınması hem müdahale planlarının etkililiği hem de uzun vadeli iyileşme süreçlerinin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Bu bölümde, söz konusu riskler literatür temelli olarak sistematik bir şekilde incelenecektir.

2.1.1. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Afetlerde Kadınların Yaşadığı Psikososyal Zorluklar

Afetlerin kadınlar üzerindeki etkilerini anlamak, yalnızca bireysel düzeyde yaşanan psikolojik sorunlara değil, aynı zamanda bu sorunların içinde şekillendiği toplumsal bağlama da dikkatle bakmayı gerektirir. Bu bağlamda, psikososyal etki kavramı sıklıkla kullanılan temel kavramlardan biridir. Psikososyal, en genel anlamıyla “birbirini sürekli etkileyen psikolojik ve sosyal etkilerin dinamik ilişkisi” olarak tanımlanmaktadır (Altun, 2016, s. 189).

Özellikle büyük yıkım ve kayıplara yol açan afetlerde, bu psikososyal etkiler yalnızca doğrudan afeti deneyimleyen bireylerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda toplumsal düzeyde kolektif travmalara da yol açmaktadır.

Afetlerin toplumda mevcut olan sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizlikleri görünür kılması, kadınlar açısından bu sürecin daha da zorlayıcı olmasına neden olmaktadır. Nitekim 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri gibi büyük afetlerde, kadınlar ve kız çocukları, yaşlılar, engelliler gibi dezavantajlı gruplar hem psikososyal hem de ekonomik açıdan daha derin etkilerle karşı karşıya kalmaktadır (Aydın & Aytaç, 2023, s. 2201). Bu durum yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda yapısal bir eşitsizlik biçimi olarak toplumsal cinsiyetin kriz anlarında ne şekilde işlediğine dair güçlü bir göstergedir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi (CEDAW), 2018 yılında yayımladığı 37 No'lu Genel Tavsiye Kararı'nda, afetlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da belirgin hâle getirdiğini vurgulamıştır. Bu kararda, afet süreçlerinde kadınların ve kız çocuklarının, erkeklere kıyasla daha fazla risk altında oldukları açıkça ifade edilmektedir (CEDAW, 2018, s. 3). Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bu kırılganlık, kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, kamusal yaşamda daha az yer almaları, karar alma süreçlerine yeterince katılamamaları ve afet sonrası yardım mekanizmalarına erişimlerinin sınırlı olması gibi birçok yapısal faktörden beslenmektedir (Akbal & Taşbaş, 2024, s. 661–662).

Özellikle çocuk, yaşlı ve engelli bireylerin bakım sorumluluğunun toplumsal olarak kadınlara yüklenmesi, afet gibi kriz anlarında kadınların hem fiziksel hem de psikolojik dayanıklılığını zorlamaktadır (Masozera vd., 2007, s. 301; Arıca vd., 2023, s. 179). Kadınlar, bir yandan kendilerinin yaşadığı kayıplarla baş etmeye çalışırken diğer yandan çevresindekilere bakım verme sorumluluğunu da üstlenmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, kadınların afet sonrası geleceğe dair kaygı, belirsizlik ve çaresizlik gibi duygular yaşamasına neden olmakta; uzun vadede depresyon, travma sonrası stres bozukluğu ve diğer psikolojik rahatsızlıkların görülme olasılığını artırmaktadır (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 93).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, engelli kadınlar açısından çok katmanlı bir dezavantaj yaratmaktadır. Engelli kadınlar hem erkek egemen normatif düzenin hem de sağlam beden ideolojisinin baskısı altında iki yönlü ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Şakar & Güloğlu, 2023, s. 841). Wendell'in (1989, akt. Şakar & Güloğlu, 2023) ifade ettiği gibi, engelli kadınlar hem “erkek egemen bir toplumda kadın olmanın” hem de “sağlam bedenli bir dünyada engelli olmanın” baskısını eş zamanlı olarak yaşamaktadır. Nitekim 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri öncesinde yapılan nüfus çalışmaları, afet bölgesinde 1.097.307 engelli kadın bireyin yaşadığını ortaya koymaktadır (SBB, 2023, s. 9). Bu veri, afet planlamalarının yalnızca cinsiyet temelli değil, aynı zamanda engellilik durumunu da içeren kapsayıcı bir çerçeve ile ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Özetle, afetler toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği, kadınların rollerinin daha da ağırlaştığı bir sosyal kriz alanı olarak tanımlanmaktadır. Kadınların yaşadığı psikososyal zorluklar, afetin doğrudan etkilerinden çok daha fazlasını ifade etmektedir; bu zorluklar, kadınların toplumsal rollerine, bakım yüklerine, hareket alanlarına ve psikolojik dayanıklılıklarına doğrudan yansımaktadır. Bu nedenle, afet sonrası psiko-sosyal müdahalelerin toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılandırılması hem adaletli hem de etkili bir sosyal hizmet yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

2.1.2. Ev İşleri ve Bakım Rollerinin Artan Yükü

Afetler, toplumsal cinsiyet temelli sorumlulukların görünürlüğünü ve ağırlığını artıran olağanüstü durumlar yaratır. Kadınların ev içi emeği ve bakım rolleri, kriz anlarında yalnızca sürdürülen bir yük değil, aynı zamanda katlanarak artan bir sorumluluk alanına dönüşür. Bu durum, afet sonrası kadınların görünmeyen emeklerinin yarattığı psikolojik baskılarla başa çıkmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Özellikle geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının hâkim olduğu toplumlarda, kadınlardan ev düzenini sağlama, çocuklara ve yaşlılara bakım verme gibi rollerin sürekliliği beklenmekte; bu da afetin yarattığı yıkımın kadınlar üzerindeki etkisini çok boyutlu hâle getirmektedir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrası çadırkentler, konteyner alanları ya da farklı illere yapılan zorunlu göçlerle birlikte kadınlar, aile yaşamının yeniden örgütlenmesinin yükünü de taşımak zorunda kalmışlardır. Kalabalık evlerde yaşamak, mahremiyet eksikliği, hijyen koşullarının yetersizliği ve günlük yaşamın yeniden düzenlenmesi, kadınların ev içi sorumluluklarını daha da karmaşıktırıştır. Deprem bölgesinde yapılan saha araştırmaları, kadınların stres, kaygı, korku ve depresyon düzeylerinin yüksek olduğunu, özellikle bakım emeğine dair beklentilerin bu psikolojik yükü ağırlaştırdığını ortaya koymaktadır (Aydın & Aytaç, 2023, s. 2212).

Nitekim kadınların, kendilerinden beklenen bakım sorumluluğu nedeniyle afet sırasında da öncelikli olarak başkalarının güvenliği, sağlığı ve ihtiyaçlarını düşünmeye odaklandıkları; kendi duygusal ihtiyaçlarını ise geri planda bıraktıkları görülmektedir. Kadınların afet sonrası yalnızca annelik veya eşlik rolleriyle değil, aynı zamanda duygusal dayanıklılık kaynağı olarak da konumlandırılması, bu yükü daha da derinleştirmektedir (Harms & Alston, 2018, s. 387).

Tek ebeveynli ve küçük çocuğa sahip kadınlar ise afet sonrası süreçte daha da yüksek bir kırılganlık düzeyiyle karşılaşmaktadır. Zakour ve Harrell'in (2003, s. 29) vurguladığı üzere, afetlerde kadın olmak başlı başına bir kırılganlık unsuru iken, tek ebeveynlik ya da engelli bireylere bakım sorumluluğu gibi faktörler bu durumu daha da çetin hâle getirmektedir.

Artan bakım sorumluluğu, yalnızca fiziksel yorgunluk ya da zaman baskısıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kadınların psiko-sosyal destek sistemlerinden yararlanmasını da zorlaştırmaktadır. Kadınlar, hasta çocuklarının ya da yaşlı yakınlarının bakımını üstlenmek, genç kızlarını yalnız bırakmamak gibi gerekçelerle afet bölgesinde yürütülen grup çalışmalarına düzenli katılım sağlayamamışlardır (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 32). KİHD (2023, s. 18) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, kadınların bu süreçte destek hizmetlerine katılımını artırmak amacıyla çocuklar için oyun alanları oluşturulmasının, grup çalışmalarının sürekliliği açısından olumlu sonuçlar doğurduğu rapor edilmiştir. Aynı çalışmada, sağlam evlerde kalabalık ailelerle yaşayan kadınların bakım yükü nedeniyle maruz kaldıkları stresle baş etmekte zorlandıkları da vurgulanmıştır (KİHD, 2023, s. 27).

Kadınların afet sonrası dönemde ev içi rollerinin yeniden üretimi ve bakım yükünün artması, onların fiziksel yüklerin yanı sıra duygusal ve zihinsel düzeyde de ciddi bir yük taşımasına neden olmaktadır. Bu durum, psiko-sosyal destek hizmetlerine erişimlerini sınırlamakta; kendi ihtiyaçlarını ifade etmek yerine bakım verdiği bireylerin ihtiyaçlarını öncelemesine yol açmaktadır. Afet ortamlarında kadınların görünmeyen emeği, yalnızca iyileşme sürecini zorlaştırmakla kalmamakta, aynı zamanda destek sistemlerinin tasarımında toplumsal cinsiyetin ne kadar belirleyici bir unsur olduğunu da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla afet sonrası müdahalelerin etkili olabilmesi, bu görünmeyen emeğin ve yükün kapsanmasıyla doğrudan ilişkilidir.

2.1.3. Güvenlik Endişeleri: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet, Mahremiyet Sorunları ve Barınma Koşulları

Afet sonrası süreçler aynı zamanda bireylerin temel güvenlik, mahremiyet ve korunma haklarını tehdit eden çok yönlü kriz durumlarını da beraberinde getirir. Kadınlar açısından bu dönemler, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskinin arttığı, mahremiyetin ihlal edildiği ve barınma koşullarının yetersiz kaldığı alanlara dönüşebilmektedir. Literatürde, afet sonrasında kadınlara yönelik şiddet ve cinsel saldırı vakalarında artış gözlemlendiği; bunun özellikle kalabalık, denetimsiz ve geçici barınma alanlarında daha görünür hale geldiği ifade edilmektedir (Demirci & Avcu, 2021, s. 88; Harms & Alston, 2018, s. 387).

Çadırkentler ve konteyner kentler gibi geçici yaşam alanlarında yaşanan kalabalık, kontrolsüzlük ve fiziksel altyapı eksiklikleri, kadınların mahremiyetini korumasını zorlaştırmakta; kadın üreme sağlığı, hijyen, barınma ve sağlık hizmetlerine erişim gibi temel ihtiyaçlarını da sekteye uğratmaktadır (Arıca vd., 2023, s. 179). Bu sorunlar, özellikle hamile kadınlar, emziren anneler, engelli bireyler, yalnız anneler ve kırsal kökenli kadınlar için çok daha derin ve acil müdahale gerektiren koşullara dönüşmektedir (SBB, 2023, s. 201).

Babuç ve Gökçe (2024, s. 796) tarafından 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrası Osmaniye’de yürütülen bir çalışmada, ailelerin başka hanelere sığınmak zorunda kaldıkları durumlarda ev içi sınırların belirsizleştiği, mahremiyetin korunmasının güçleştiği ve bu durumun özellikle kadınlar açısından duygusal ve fiziksel yükü artırdığı saptanmıştır. Benzer şekilde, Adıyaman’da gerçekleştirilen bir başka çalışmada da kadınların afet sonrası en fazla kaygı duydukları konular arasında mahremiyet eksikliğinin yer aldığı belirtilmiştir (KİHD, 2023, s. 20).

Kadınların afet bölgelerinde maruz kaldıkları güvenlik riskleri yalnızca mahremiyetle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda gündelik ihtiyaçlara erişimde de kendini göstermektedir. Tuvalet ve duş alanlarının kamp yerleşimlerine uzak konumlandırılması, özellikle gece saatlerinde kadınlar ve çocuklar açısından ciddi güvenlik tehditleri doğurmaktadır. Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü’nün yürüttüğü saha çalışmasında, kadınların bu koşullar nedeniyle gece dışarı çıkmaktan çekindikleri, fiziksel risklere ve cinsel şiddete karşı daha savunmasız hale geldikleri belirtilmiştir (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 21). Bu sorunlar yalnızca afet bölgesiyle sınırlı kalmamakta, zorunlu göç etmek durumunda kalan kadınların yaşadığı deneyimlerde de benzer biçimde kendini göstermektedir. Özellikle erkeklerin iş nedeniyle afet bölgesinde kalıp kadınların başka illere taşındığı hanelerde, kadınların hem yalnızlık hissi hem de güvende olmama kaygısı artmaktadır. Kaymakçı ve Aca’nın (2024, s. 426) Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından Soma’ya göç eden kadınlarla yaptığı çalışmada kadınlar, afet öncesindeki yaşam düzenlerinin bozulduğunu, eşlerinden uzakta, akrabalarıyla kalabalık evlerde yaşamak zorunda kaldıklarını ve bu durumun duygusal yüklerini derinleştirdiğini aktarmışlardır.

Afet sonrası süreçte kadınların güvenliğe ve mahremiyete dair ihtiyaçlarının karşılanmaması duygusal bütünlüğü zedeleyen bir kırılma da yaratmaktadır. Bu türden deneyimler, kadınların travma sonrası stres düzeylerini artırmakta, kendilerini hem kamusal hem özel alanlarda güvende hissetmelerini engellemektedir. Sosyal hizmetin afetlere müdahale kapasitesinin etkili olabilmesi, bu görünmeyen ama belirleyici olan güvenlik ve mahremiyet ihtiyaçlarını merkezine alacak bir yaklaşımı gerektirmektedir.

2.1.4. Afet Sonrası Şiddet Artışı ve Kadın Sağlığına Yönelik Tehditler

Doğal afetlerin bireyler, aileler ve topluluklar üzerindeki etkileri eşit biçimde dağılmaz; bu etkiler, sosyal konum, ekonomik statü, toplumsal cinsiyet gibi yapısal faktörlere bağlı olarak farklılaşır. Bazı bireyler afetleri görece daha az zararla atlarken, bazıları için bu

süreç mevcut eşitsizliklerin daha da derinleştiği, çok katmanlı kayıpların yaşandığı bir döneme dönüşmektedir (Masozera vd., 2007, s. 300). Kadınlar açısından afetler aynı zamanda ruh sağlığı, beden bütünlüğü ve temel sağlık haklarını tehdit eden bir kırılma alanı yaratmaktadır.

Deprem gibi büyük ölçekli afetlerde kadınlar, daha önceden var olan aile içi şiddet, ruhsal zorlanmalar, sosyal destek eksikliği ve bakım yükü gibi sorunların daha da şiddetlendiğini ifade etmektedir (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 32). CEDAW'ın (2018, s. 3) da vurguladığı gibi, afet sonrası erken yaşta zorla evlendirme, ev içi şiddet ve fuhuşa zorlama gibi uygulamalarda artış gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalar, afet bölgelerinde yaşayan kadınların cinsel şiddete ve tacize maruz kalma risklerinin, afet öncesine kıyasla belirgin biçimde yükseldiğini ortaya koymaktadır (Harms & Alston, 2018, s. 387; Demirci & Avcu, 2021, s. 88).

Afet ortamlarında mahremiyetin sağlanamaması, kadınların günlük ihtiyaçlarını karşılamada yaşadıkları güçlükleri daha da artırmaktadır. Tuvalet, banyo ve kıyafet değiştirme gibi temel gereksinimlerin karşılanamaması, özellikle kadınlar ve kız çocukları açısından hem fiziksel hem de psikolojik düzeyde ciddi bir risk oluşturmaktadır (Beşpınar & Beşpınar, 2024, s. 489). Deprem bölgelerinde hasar gören altyapılar nedeniyle içme suyu ve atık suya erişimde yaşanan zorluklar da kadınların sağlıklarını tehdit eden başlıca etkenlerdendir. Örneğin, Hatay'ın İskenderun ilçesinde depremin ardından geçen altı aya rağmen içme ve atık su altyapısında yaşanan sorunların sürdüğü belirtilmektedir (TPD, 2023, s. 14). Bu durum özellikle kadınların hijyen ve enfeksiyon riski bakımından daha savunmasız hâle gelmesine neden olmaktadır.

Kadın sağlığı açısından en kırılgan gruplardan biri de hamile kadınlardır. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nden etkilenen bölgede yaklaşık 226.000 gebe kadının yaşadığı ve bu kadınlardan ayda 25.000'inin doğum gerçekleştirmesinin beklendiği ifade edilmektedir (SBB, 2023, s. 156). Yalnızca Şubat 2023 içerisinde bölgede 13.042 doğum gerçekleştiği bildirilmektedir (SBB, 2023, s. 66). Bu süreçte temiz suya erişimdeki zorluklar, yetersiz güvenlik önlemleri, birinci basamak sağlık hizmetlerindeki aksaklıklar ve afetin yarattığı travmatik koşullar, gebelik ve doğum süreçlerini hem anne hem de bebek için riskli hâle getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınların ihtiyaçlarını ifade etmelerini ve sağlık hizmetlerine erişimlerini de sınırlamaktadır. Kadınların “ayıp”, “çekinme” ya da “rahatsızlık verme” gibi toplumsal kodlarla kendi ihtiyaçlarını dile getirmekten geri durmaları, özellikle hijyen ürünlerine erişim gibi temel sağlık haklarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Özbilgin ve arkadaşlarının (2023, s. 87) çalışmasında, deprem bölgesinde yaşayan 15-49 yaş aralığındaki yaklaşık 4 milyon kadının hijyenik pede ihtiyaç duyduğu, ancak bu ihtiyacın çoğu zaman dile getirilemediği ve görmezden gelindiği belirtilmiştir. Bu durum, afet ortamlarında bile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın bedenini ve sağlığını nasıl şekillendirdiğini açık biçimde göstermektedir.

Afetler, kadınların hem görünür hem de görünmez pek çok alanda risk altında kalmasına neden olmaktadır. Bu riskler, yalnızca travmaya maruz kalma ya da barınma sorunlarıyla sınırlı değildir; kadınların sağlık, güvenlik, mahremiyet ve üreme haklarına dair temel gereksinimlerinin karşılanamaması, çok katmanlı bir kırılganlık üretmektedir. Afet sonrası dönemde sağlık hizmetlerinin planlanması, yalnızca altyapı odaklı değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet duyarlılığı taşıyan, kadınların yaşadığı özgül zorlukları gözetten bir yaklaşımla yürütülmelidir.

2.1.5. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), Korku ve Anksiyete

Afetler, bireylerin yaşamlarında ani, beklenmedik ve sarsıcı değişimlere yol açarak psikolojik dengenin bozulmasına neden olur. Bu tür ani değişimlere karşı bireyler çoğu zaman bir uyum çabası geliştirir; ancak bazı durumlarda bu süreç uzun sürer ve ruhsal işlevselliği derinden etkiler. Bu durumda, psikolojik literatürde “Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)” olarak tanımlanan bir rahatsızlık ortaya çıkabilir. TSSB, bireyin toplumsal, mesleki ve bireysel işlevselliğinde ciddi düzeyde bozulmaya neden olabilen bir travma tepkisidir (Bayhan & Yasuntimur, 2024, s. 1427).

TSSB, yalnızca bireysel bir ruhsal sorun değil; aynı zamanda travmanın toplumsal cinsiyet, sosyoekonomik koşullar ve bakım emeği gibi dinamiklerle şekillenen çok boyutlu bir etkisi olarak da değerlendirilmektedir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri bağlamında yapılan çalışmalar, afet sonrası kadınların TSSB belirtilerini erkeklere göre daha yoğun yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu belirtiler arasında; uyku bozuklukları, yoğun korku, öfke, suçluluk hissi, travmatik anıların tekrar tekrar yaşanması, kaçınma davranışları, çevreye karşı ilgi kaybı ve duygusal donukluk gibi semptomlar yer almaktadır (Filiz vd., 2023, s. 238).

Tüccar ve Yavuz (2023, s. 68) tarafından 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen yetişkinlerle yürütülen bir araştırma, kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde travmatik etki yaşadığını, ayrıca evli bireylerin bekar ya da boşanmış bireylere göre daha fazla psikolojik etkilenim gösterdiğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar bu durumu, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda üstlendikleri bakım emeği, duygusal sorumluluk ve ev içi düzenin bozulmasının yarattığı psikolojik yüklerle açıklamaktadır. Medeni durum bağlamında ise evliliğin getirdiği sorumluluklar ve aile içindeki rollerin kriz döneminde baskılayıcı bir etki yarattığı vurgulanmaktadır.

Benzer şekilde, Orçan ve Karaaziz’in (2024, s. 138) depremzede yetişkinlerle gerçekleştirdiği bir çalışmada da kadın katılımcıların TSSB puanlarının erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, kadınların afet sonrasında zihinsel ve duygusal düzeyde yıkıcı etkilerle de karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Travmanın kadınlar üzerindeki etkileri, yalnızca biyolojik ya da bireysel faktörlerle açıklanamaz; bu etkiler aynı zamanda kadınların toplumda üstlendikleri roller, karşılaştıkları sorumluluklar ve duygusal yüklerle iç içe geçmiştir.

TSSB ve diğer travmatik belirtilerle başa çıkmak, yalnızca bireysel çabayla değil, aynı zamanda güvenli, kapsayıcı ve paylaşımı destekleyen sosyal ortamların oluşturulmasıyla mümkündür. Afetzedelerin yaşadıkları deneyimleri, duygularını ve düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri psikososyal destek ortamlarının oluşturulması, travmanın etkilerini azaltmada kilit bir rol oynamaktadır (Karancı, 1999, akt. Bayhan & Yasuntimur, 2024, s. 1427–1428).

Kadınların afet sonrası ruhsal iyilik hâlini desteklemek için, travmanın sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet bağlamında inşa edilen bir olgu olduğunu gören ve bu farkındalıkla müdahaleyi yapılandıran yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sessizce taşınan yüklerin görünür kılınması, iyileşmenin ilk adımını oluşturmaktadır.

2.2. Çocukların Yaşadığı Psikososyal Zorluklar

Sosyal hizmet, insan hakları temelli yaklaşımıyla, afet koşullarında en fazla etkilenen gruplardan biri olan çocukların korunmasını öncelikli sorumluluk alanlarından biri olarak ele alır. Toplumsal ayırım gözetmeksizin hizmet sunmayı hedefleyen meslek, özellikle risk altındaki birey, grup ve toplulukların desteklenmesi, kurumlar arası koordinasyonun sağlanması ve psikososyal müdahalelerin yapılandırılmasında kritik bir rol üstlenir

(Rowlands, 2013, s. 136; Zakour & Harrell, 2003, s. 28). Afet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları yalnızca terapötik destek sağlamakla kalmaz; aynı zamanda çocukların ihmal, istismar ve hak ihlallerine karşı korunmasını da gözeten çok düzeyli mesleki rolleri üstlenirler (Javadian, 2007, s. 343; Pyles, 2007, s. 330).

Çocuklar afet ortamlarında hem fiziksel hem de psikososyal açıdan yetişkinlere kıyasla çok daha kırılgandır. Yaş dönemlerine özgü gelişimsel özellikleri, bakım ve korunma ihtiyaçları, duygusal ifadelerindeki sınırlılıkları çocukları afetin yıkıcı etkilerine karşı savunmasız hale getirir. Afetlerin ardından çocukların yaşadığı travmalar yalnızca bireysel düzeyde değil; aynı zamanda aile ortamındaki stres, kayıp ve belirsizlik gibi unsurlarla birleşerek daha karmaşık psikososyal etkiler yaratır. Duruel' in (2023a, s. 12) 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri bağlamında gerçekleştirdiği çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve gönüllüler, sahadaki gözlemlerine dayanarak en çok etkilenen grubun çocuklar olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmalar, çocukların afet sonrası psikolojik desteğe erişimdeki sınırlılıklar, eğitim hayatlarında yaşanan kesintiler, kayıp yaşantıları, travmatik anılara maruz kalma ve ebeveynlerinin yaşadığı stres gibi etkenlerle çok boyutlu etkiler yaşadıklarını göstermektedir (Doğan vd., 2024, s. 140). UNICEF (2023) verilerine göre 6 Şubat 2023 depremlerinden Türkiye'de 4,6 milyon ve Suriye'de 2,5 milyon olmak üzere toplam 7,1 milyon çocuk doğrudan etkilenmiştir. Dolayısıyla afet çocukluk döneminin temel gelişim alanlarını sekteye uğratan geniş çaplı bir sosyal travma olarak nitelendirilebilir.

Kousky (2016, s. 73; akt. Canbulut & Temiz, 2024, s. 62) afetlerin çocuklar üzerindeki etkilerini üç temel başlıkta sınıflandırmaktadır. İlk olarak, afetler çocukların fiziksel sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yaralanmalar, bulaşıcı hastalıklar, barınma ve hijyen koşullarının yetersizliği gibi faktörler çocukların biyolojik gelişimini tehdit edebilir. İkinci olarak, afetler çocuklarda yoğun kaygı, korku, yas, travmatik anılara bağlı stres belirtileri gibi psikolojik etkiler bırakabilir. Göç etmek, ebeveyn kaybı yaşamak, istismar ya da ihmal riskiyle karşılaşmak gibi yaşantılar çocuğun duygusal güvenliğini zedelemektedir. Üçüncü olarak ise afetlerin çocukların eğitim yaşamını sekteye uğrattığı, okulların zarar görmesi, eğitim materyallerine ulaşamama veya zorla çalıştırılma gibi nedenlerle çocukların eğitim hakkından mahrum kaldıkları belirtilmektedir.

Afet sonrası süreçlerde çocuklar yalnızca bakım ihtiyacı olan bireyler olarak değil; aynı zamanda duygularını ifade etmeye, güvende hissetmeye, anlam kurmaya ve oyun yoluyla iyileşmeye ihtiyaç duyan öznel varlıklar olarak ele alınmalıdır. Sosyal hizmetin çocuk merkezli müdahale biçimleri, bu ihtiyaçların farkında olarak yapılandırıldığında çocukların yeniden güçlenme süreçlerine katkı sunabilir.

2.2.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), Korku ve Anksiyete

Afetler, çocukların gelişimsel süreçlerini sekteye uğratan ve ruhsal denge üzerinde kalıcı etkiler bırakabilen yoğun stres yaşantıları yaratır. Bu süreçte çocuk ve ergenlerde psikolojik, duygusal ve davranışsal düzeyde çeşitli zorlanmalar ortaya çıkmaktadır. Literatürde afet sonrası çocuklarda travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kaygı, depresyon ve uyku bozukluklarının sıkça görüldüğü belirtilmektedir (Makwana, 2019, s. 3091). Bu psikolojik etkiler yalnızca afetin hemen ardından değil, kimi zaman yıllar boyu devam edebilecek bir sürece yayılabilir. Nitekim TSSB belirtilerinin afet sonrası 5 ila 10 yıla kadar sürebildiği ifade edilmektedir (Arcaya vd., 2020, s. 678).

Çocukların TSSB'ye maruz kalma düzeyini etkileyen temel faktörlerden biri, afet deneyimine olan fiziksel ve duygusal yakınlıktır. Doğrudan yaralanma, bir yakının kaybına tanıklık etme, yaşadığı çevreden ayrılmak zorunda kalma, ekonomik güçlükler,

ebeveynlerinin yaşadığı travma ve stres gibi faktörler; çocuğun ruhsal dengesi üzerinde derin etkiler bırakmaktadır (Danışman & Okay, 2017, s. 194). Bu etkiler yalnızca içsel deneyimlerle sınırlı kalmaz; çocukların davranışlarında, sosyal ilişkilerinde ve öğrenme süreçlerinde de kendini gösterebilir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, çocukların ruhsal iyilik hâli üzerinde ciddi tahribatlara neden olmuştur. Doğan ve arkadaşlarının (2024, s. 142) İstanbul ve Ankara'ya göç eden depremzede çocukların ebeveynleriyle yaptığı görüşmelerde, veliler çocuklarının yoğun korku, endişe ve kaygı belirtileri gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bu belirtiler, çocukların güvenli bağlanma ihtiyaçlarının sekteye uğradığını ve yaşamın sürekliliğine dair inançlarının sarsıldığını göstermektedir.

Travmatik yaşantılar çocuklarda bazen gözle görülür tepkilerle ortaya çıkarken, bazen de görünürde olağan bir yaşam sürüyor gibi algılanabilir. Ancak travmanın etkisi zamanla bastırılmış biçimlerde yüzeye çıkabilir. Danışman ve Okay (2017, s. 190), afet sonrası çocukların dışarıdan bakıldığında rutinlerine dönmüş gibi görünebilseler de yaşanan travmatik deneyimin izlerinin uzun süre devam edebileceğini ve farklı şekillerde kendini gösterebileceğini belirtmektedir. Bu durum, çocukların iç dünyalarını anlamak ve uygun müdahale biçimlerini geliştirmek açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapılan güncel bir araştırma, çocukların yaşadığı travmayı yalnızca sözel ifadelerle değil, aynı zamanda sembolik yollarla da yansıttığını ortaya koymaktadır. Dönmez ve Koç'un (2024, s. 12) 6 Şubat depremlerinden bir yıl sonra yaptığı çalışmada, okul öncesi çocukların çizdikleri resimlerde depremin fiziksel etkilerine dair farkındalık geliştirdikleri, olumsuz duygular yaşadıkları ve bu duyguları ifade etmekte güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Çocukların resimlerinde beliren bu duygusal izler, afetin travmatik etkilerinin zamana yayılan bir şekilde sürdüğünü ve halen iyileşmeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Çocukların afet sonrası deneyimleri, yalnızca bir kriz tepkisi olarak değil, gelişimsel sürecin kesintiye uğraması olarak da ele alınmalıdır. Bu nedenle TSSB gibi ruhsal tepkilerin erken fark edilmesi ve çocuğun yaş dönemine uygun müdahalelerle desteklenmesi, iyileşme süreci açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Çocuklara güvenli bir alan sunulması, onların yalnızca sözle değil; oyunla, resimle ve diğer yaratıcı yollarla ifade kurabilmelerini sağlayacak sosyal hizmet uygulamalarının önünü açar.

2.2.2. Çocukların Yaş Gruplarına Göre Farklı Travma Tepkileri

Afetler, çocukların gelişimsel dönemlerine özgü ihtiyaçlarını sekteye uğratarak hem fiziksel hem de ruhsal düzeyde çeşitli tepkilere yol açmaktadır. Literatürde çocukluk ve ergenlik dönemleri, afet sonrası gelişebilecek psikolojik bozukluklar açısından hassas dönemler olarak tanımlanmakta ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gelişimi açısından cinsiyet (kız çocukları) ve yaş (daha büyük yaş grupları) önemli risk faktörleri arasında sayılmaktadır (Aksu & İmrek, 2023, s. 9). Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının afet sonrasında çocuklarla gerçekleştirdiği müdahalelerde gelişimsel farklılıkların göz önünde bulundurulması kritik öneme sahiptir (Sim, 2009, s. 170).

Çocukların afetlere verdikleri psikososyal tepkiler, yaşlarına ve gelişim dönemlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir (Karabulut & Bekler, 2019, s. 372). Aral'ın (2023, s. 97–101) sınıflandırmasına göre bu tepkiler şu şekilde özetlenebilir:

- **Bebeklik dönemi (0–2 yaş):** Bu dönemde çocuklar sözel ifade becerilerine sahip olmadıkları için travmaya dolaylı tepkiler verirler. Güven duygusu sarsılabilir, sürekli ağlama, uyku düzensizliği, ebeveyne yapışma ve regresyon gibi davranışlar gözlemlenebilir.

- **İlk çocukluk dönemi (3–5 yaş):** Afete doğrudan maruz kalan ya da yalnızca medyadan etkilenen çocuklarda benzer semptomlar ortaya çıkabilir. Uyku ve yeme problemleri, saldırganlık, konuşma bozuklukları ve psikosomatik şikâyetler (karın ağrısı, baş ağrısı vb.) bu yaş grubunda yaygın olarak görülmektedir.
- **Orta çocukluk dönemi (6-11 yaş):** Somut düşüncenin geliştiği bu dönemde çocuklar afetin farkındalığına sahiptir. Uyku ve yeme bozuklukları, okula gitmeme, içe kapanma, aşırı kontrol ihtiyacı ve tekrarlayan korkular gibi belirtiler yaygın olarak gözlenmektedir.
- **Ergenlik dönemi (12 yaş ve üzeri):** Duyguların yoğun yaşandığı bu dönemde çocuklar afet sonrası tepkilerini ya aşırı duyarsızlaşma ya da yoğun öfke ile ifade edebilirler. Benlik saygısında azalma, madde kullanımında artış, saldırganlık ya da sosyal geri çekilme gibi belirtiler ortaya çıkabilir.

Nitel araştırmalar da bu gelişimsel farklılıkların sahadaki yansımalarını göstermektedir. Örneğin Özer ve arkadaşlarının (2024, s. 1080) 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrası ilkokul 4. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada, çocuklar deprem sonrasında korku, üzüntü, stres, uyku bozukluğu ve okula devamda güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular, travmanın yalnızca anlık bir etki olmadığını, okul çağı çocuklarında bile günlük yaşamı doğrudan etkileyen bir deneyime dönüştüğünü göstermektedir. Ergenlerle yürütülen çalışmalar ise farklı iletişim biçimlerine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Ekinci ve Canpolat (2024, s. 268), afet bölgesinde yürüttükleri saha çalışmasında ergenlere ulaşmanın zorluğuna dikkat çekmiş ve bu yaş grubunda ruh sağlığı uzmanlarının, iletişim kurarken gelişimsel özelliklere duyarlı bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Tüm bu bulgular, sosyal hizmet müdahalelerinde çocukların yaşı, gelişimsel düzeyi ve bireysel farklılıklarının dikkate alınmasının elzem olduğunu ortaya koymaktadır. Afet sonrası yürütülecek psiko-eğitsel çalışmalar, destekleyici grup oturumları ve bireysel görüşmelerin, çocukların yaş grubuna uygun olarak yapılandırılması, iyileşme sürecini doğrudan etkileyebilecek güçte bir etmendir.

2.2.3. Aile Deneyiminin Çocukların Psikolojik Durumuna Etkisi

Afet sonrası çocukların psikolojik iyilik hâli, yalnızca yaşadıkları travmatik deneyimle değil; aynı zamanda ebeveynlerinin bu süreci nasıl karşıladığı ve başa çıktığıyla da yakından ilişkilidir. Çocuğun afet sonrası yaşadığı duygusal ve davranışsal tepkiler çoğu zaman ebeveynin verdiği tepkilerle benzerlik gösterir. Bu nedenle ebeveynin ruhsal dayanıklılığı, çocuğun psikolojik olarak daha az etkilenmesinde belirleyici bir rol oynar (Sim, 2009, s. 170; Canbulut & Temiz, 2024, s. 63). Küçük yaştaki çocuklar, çevrelerinde yaşanan olumsuzlukları anlamlandırmak için çoğu zaman ebeveynlerinin tepkilerini referans alırlar. Proctor ve arkadaşlarının (2007, s. 946) çalışmasında da vurgulandığı gibi, çocukların kriz durumlarını değerlendirme biçimi büyük ölçüde bakım verenin tutumu üzerinden şekillenmektedir. Ebeveynin kaygılı, çaresiz ya da tepkisiz olması, çocuğun da kendisini güvende hissetmesini engelleyebilir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında birçok aile geçici olarak akraba evlerine taşınmak ya da geniş aile yapısı içinde kalabalık ortamlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Bu durum çekirdek aile yapısında alışıldık sınırların bulanıklaşmasına neden olmuştur. Babuç ve Gökçe'nin (2024, s. 800–801) araştırmasında ebeveynlerin, bu süreçte çocuklarının temel ihtiyaçları olan ilgi, sevgi, beslenme ve temizlik gibi konularda yetersiz kaldıkları ve hatta bazı durumlarda çocuklarını ihmal ettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bu bulgular, afetin yalnızca dış çevreyi değil, aynı zamanda ebeveyn-çocuk bağlarını da zedeleyebileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, afet sonrası yaşamda her etki olumsuz

yönde ilerlemeyebilir. Akyıldız ve Sığın'ın (2024, s. 130) bulgularına göre, yaşanan kayıplar, korkular ve ekonomik zorluklara rağmen, geçici olarak bir arada yaşayan aile üyeleri arasında duygusal dayanışma ve karşılıklı destek duygularının arttığı da gözlemlenmiştir. Bu durum, kriz dönemlerinde sosyal bağların onarıcı bir rol üstlenebileceğini göstermektedir.

Tüm bu veriler, afet sonrası çocuklarla gerçekleştirilecek sosyal hizmet müdahalelerinde, çocuğun bireysel deneyimlerinin aile bağlamı içinde değerlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin psikolojik sağlamlığı güçlendirilmedikçe çocukların kalıcı bir iyileşme sürecine girmeleri zorlaşmaktadır. Bu nedenle afet sonrasında yalnızca çocuklara değil, aile bütününe yönelik psiko-sosyal destek programlarının geliştirilmesi kritik bir ihtiyaçtır.

2.2.4. Akran Zorbalığı ve Eğitim Sürekliliğinde Yaşanan Kesintiler

Afet sonrası çocukların ruhsal iyilik hâlini şekillendiren en önemli çevresel faktörlerden biri eğitim hayatının sürekliliğidir. Okullar yalnızca akademik bilgi sunan yapılar değil, aynı zamanda çocukların sosyal ilişkiler kurduğu, rutin geliştirdiği ve psikososyal açıdan desteklendiği güvenli alanlardır. Ancak büyük ölçekli afetlerde, özellikle de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri gibi çok sayıda ili etkileyen yıkımlarda, eğitim sisteminin bütüncül işleyişi ciddi biçimde sekteye uğramıştır.

Deprem nedeniyle okullarda oluşan fiziksel hasarlar, öğrencilerin ve öğretmenlerin yaşadığı kayıplar ve yer değiştirmeler, çocukların eğitim yaşamlarında uzun süreli kesintilere yol açmıştır (Babuç & Gökçe, 2024, s. 802). Eğitimin geçici veya belirsiz sürelerle askıya alınması, çocukların akademik gelişimini olduğu kadar duygusal dengelerini de olumsuz etkilemiştir. Okullarının yıkılması ya da değişen yaşam koşulları nedeniyle eğitim ortamından uzak kalan çocuklarda aidiyet duygusunun zayıflaması, kaygı düzeylerinin artması ve depresif belirtilerin görülmesi yaygın bir durum hâline gelmiştir (Doğan vd., 2024, s. 143).

Okul ortamının kesintiye uğraması, çocukları yalnızca akademik düzeyde değil, sosyal etkileşim açısından da dezavantajlı bir konuma taşımaktadır. Daşçı'ya (2024, s. 233) göre, çocukların okuldan uzak kalmaları, onları psikososyal risklere karşı daha savunmasız hâle getirmekte; bu durum özellikle afet sonrası uyum güçlüklerinin ve içe kapanma eğilimlerinin artmasına neden olmaktadır. Duruel (2023b, s. 237) ise eğitimin sürekliliğinin sağlanmasının yalnızca bir eğitim politikası değil, aynı zamanda bir ruh sağlığı önlemi olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Deprem sonrası yaşanan sürece ilişkin saha gözlemleri, bu sorunların ne denli yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 6 Şubat depremleri sonrasında Eylül 2023'te Hatay'da eğitimin başlaması planlanmış olsa da güvenli binaların eksikliği, öğretmen ve öğrenciler için barınma imkânlarının yetersizliği gibi nedenlerle birçok bölgede eğitim öğretim başlatılamamıştır (TPD, 2023, s. 6). Bazı bölgelerde geçici yapılar ve uzak taşınmalı sistemler devreye girmiş; bu da çocukların istikrarlı bir öğrenme ortamına erişimini daha da güçleştirmiştir. Eğitim ortamlarının değişmesi, sınıf arkadaşlarının ve öğretmenlerin sık sık değişmesi, çocuklarda öğrenme motivasyonunun düşmesine ve okul devamsızlıklarının artmasına neden olmuştur. Arslan'ın (2023) çalışmasında; öğrencilerde kaygı, korku, düşük motivasyon ve psikososyal desteğin yetersizliği gibi sorunların yaygın olduğu belirlenmiştir. Doğan ve arkadaşları (2024, s. 148–149) ise deprem sonrası farklı şehirlere göç eden çocukların gittikleri yeni okullarda akran zorbalığına maruz kaldıklarını ve bu durumun çocukların okula uyum süreçlerini daha da zorlaştırdığını tespit etmiştir. Kimi çocuklar arkadaş kayıpları, artçı sarsıntılar ve ekonomik zorluklar nedeniyle okul ortamından uzaklaşmakta; bazıları ise gittikleri yeni çevrelerde sosyal dışlanma ve etiketlenmeyle karşı karşıya kalmaktadır. Akran zorbalığı, özellikle afet sonrası kırılanlaşan çocukların ruhsal iyilik hâlini zedeleyen önemli bir risk faktörü olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede, afet sonrası eğitim sisteminin çocukların psikososyal ihtiyaçlarına duyarlı biçimde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Eğitim ortamları, yalnızca akademik bir alan değil; aynı zamanda afet sonrası çocukların yeniden toparlanabileceği sosyal bir rehabilitasyon alanı olarak da düşünülmelidir.

2.2.5. Okul Kayıpları ve Göç Nedeniyle Oluşan Sosyal Uyum Sorunları

Doğal afetler, çocukların eğitim hayatında derin izler bırakan kırılmalara da neden olmaktadır. Bu kırılmalar, okul binalarının hasar görmesiyle başlayan ve uzun vadeli eğitim kayıplarına kadar uzanan çok katmanlı bir süreci beraberinde getirir. Afet sonrası çocukların yaşadığı psikolojik travmalar, korku ve kaygılar da eğitim hayatına uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır (Arcaya vd., 2020, s. 677; Kaymakçı & Aca, 2024, s. 437). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında çocukların eğitimle kurdukları bağ, yaşanan kayıplar, yer değişiklikleri ve duygusal yıkımlarla birlikte zedelenmiştir. Deprem nedeniyle uzun süre okula devam edemeyen çocuklar, bazı durumlarda eğitim hayatlarını tamamen sonlandırma riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, yalnızca akademik gelişimi değil; aynı zamanda çocukların geleceğe dair umut ve motivasyonlarını da olumsuz etkilemektedir.

Depremler aynı zamanda büyük ölçekli iç göç dalgalarına yol açmakta; bu durum, afetin etkilerini sadece etkilenen bölgelerde değil, göç edilen şehirlerde de görünür hâle getirmektedir. Ailelerin zorunlu göç kararı alması, çocuklar açısından hem eğitim kurumlarının hem de sosyal çevrenin ani şekilde değişmesi anlamına gelmektedir. Göçle birlikte ortaya çıkan belirsizlik, çocukların okula uyum süreçlerini zorlaştırmakta; sosyal bağlantılarının kopmasına, dışlanma ve aidiyet sorunlarının derinleşmesine neden olmaktadır (Duruel, 2023b, s. 233; Yenilmez, 2023, akt. Duruel, 2023b, s. 233–238). Deprem sonrası Soma'ya göç eden ailelerle yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin en çok zorlandıkları konuların başında çocuklarının eğitim hayatındaki kesintiler ve uyum sorunları gelmektedir. Lise çağındaki bazı çocuklar ise göç ettikleri şehirlerde okula devam etmek yerine açık öğretime geçmeyi tercih etmiş; bu da uzun vadede akademik motivasyon kaybı ve sosyal izolasyon riskini artırmıştır. Göç eden çocukların büyük bir kısmı, eğitim gördükleri okullara ve eski sosyal çevrelerine dönme arzusu taşıdıklarını dile getirmiştir (Kaymakçı & Aca, 2024, s. 431). Bu durum, okulla kurulan duygusal bağın ne denli önemli olduğunu ve afet sonrası bu bağın nasıl zedelenildiğini göstermektedir.

Göçle birlikte çocukların psikolojik olarak da büyük bir yer değiştirme yaşadıkları söylenebilir. Yeni ortamlara uyum sağlamakta zorlanan çocuklar hem sosyal dışlanma hem de kültürel farklılıklar nedeniyle kendilerini izole hissedebilmekte; bu da travmanın etkisini pekiştirebilmektedir. Kaymakçı ve Aca'nın (2024, s. 433) çalışmasında, göç etmek zorunda kalan çocukların büyük bir kısmının geleceğe dair umutlarını yitirdikleri ve bu durumun ruhsal iyilik hâllerini olumsuz etkilediği ortaya konulmuştur. Bu bulgular, afet sonrası yalnızca eğitim erişimini değil, çocukların sosyal ve duygusal uyum süreçlerini de kapsayan bütüncül destek mekanizmalarına duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Göçle birlikte artan uyum sorunlarına karşı, sosyal hizmet uzmanlarının okul temelli ve toplum merkezli psikososyal destek programlarını yaygınlaştırmaları gerekmektedir.

3. KADIN VE ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, toplumsal dokuda derin izler bırakan çok boyutlu bir insani krize neden olmuştur. Bu felaket, on binlerce insanın yaşamını kaybetmesine yol açarken; milyonlarca kişiyi psikososyal, ekonomik ve kültürel açılardan etkileyerek yaşam rutinlerinin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Afetin etkilerinin en yoğun hissedildiği gruplar arasında yer alan kadınlar ve çocuklar hem kırılganlık düzeyleri hem de afet sonrası ihtiyaçlarının çeşitliliği bakımından özel müdahale gerektiren gruplar arasında değerlendirilmiştir.

Olağan dönemlerde dahi toplumsal eşitsizlikler nedeniyle çeşitli risklere maruz kalan bu gruplar, afet sonrasında fiziksel güvenlikten temel ihtiyaçlara, ruh sağlığından sosyal dışlanmaya kadar pek çok alanda çok katmanlı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, kadınlar ve çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalelerinin yalnızca bireysel değil; aynı zamanda toplumsal, yapısal ve hak temelli bir perspektifle ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği, afetler gibi toplumsal kriz durumlarında bireylerin güçlenmesini ve toplumsal iyileşmenin sağlanmasını önceleyen bir mesleki çerçeveye sahiptir. Mikro (bireysel), mezzo (aile ve topluluk düzeyi) ve makro (toplumsal ve yapısal) düzeylerde gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahaleleri, kadınların ve çocukların yeniden inşa sürecine katılımını desteklemekte, iyileşme süreçlerine eşlik etmekte ve uzun vadeli sosyal dayanıklılığı güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu bölümde, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında kadınlara ve çocuklara yönelik olarak uygulamaya konulan sosyal hizmet müdahaleleri detaylandırılacaktır. Gerçekleştirilen uygulamalar, afet sonrası kırılgan grupların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik örneklerle ele alınacak; bu müdahalelerin sosyal hizmet perspektifiyle nasıl yapıldığı ortaya konacaktır.

3.1. Kadın ve Çocuklara Özel Kriz Yönetimi ile Psikolojik İlk Yardım

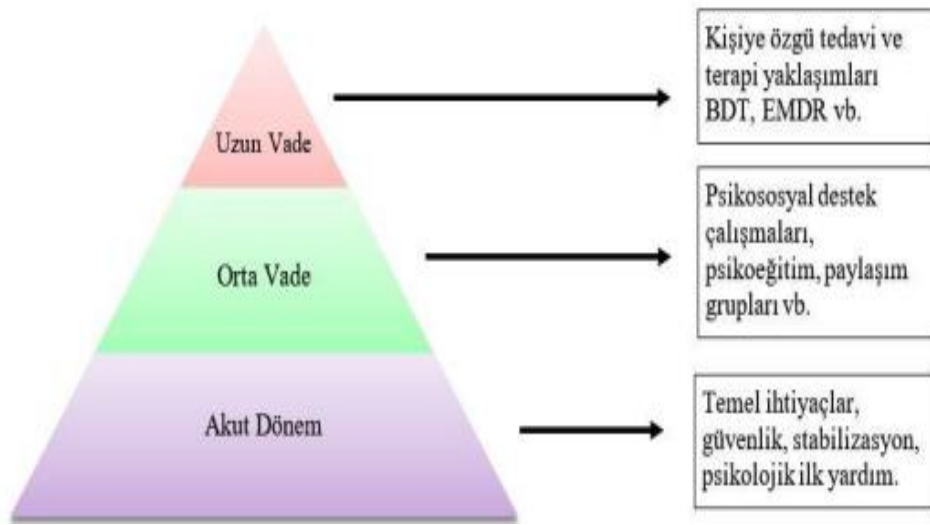
Afetler, insanların sevdiklerini, aidiyet hislerini ve geleceğe dair umutlarını yitirmelerine neden olarak yaşamın tüm boyutlarını sarsan derin kriz durumları yaratmaktadır. Depremler gibi ani ve yıkıcı afetlerde, bireyler yaşadıkları kayıplar karşısında “*artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak*” inancına kapılarak psikolojik çöküntü yaşayabilmektedir (Tuncay, 2004, s. 12). Bu noktada sosyal hizmet uzmanları, afetin neden olduğu çok katmanlı kriz ortamlarında bireyleri, aileleri ve toplulukları destekleyen, sahada doğrudan çalışan meslek elemanları olarak kritik bir rol üstlenmektedirler (Ceyhan, 2023, s. 780).

Sosyal hizmetin afet müdahalelerindeki temel bileşenlerinden biri kriz müdahalesidir. Kriz müdahalesi, bireyin yaşadığı travmatik olayın ardından, öncesinde sahip olduğu işlevsellik düzeyine dönmeye yardımcı olmayı amaçlayan kısa süreli bir müdahale biçimidir (Artan & Özkan, 2020, s. 5). Bu yaklaşım, geçmiş travmalarla değil; mevcut krizle doğrudan ilişkili zorluklarla ilgilenir ve bu yönüyle psikolojik ilkyardım ile örtüşmektedir (Aktaş, 2003, s. 38-39). Psikolojik ilk yardım; afet, kaza, şiddet, saldırı gibi olaylar sonrasında uygulanan, bireylerin travma sonrası stres tepkilerini hafifletmeye ve işlevselliklerini yeniden kazanmaya yönelik bir erken müdahale yöntemidir (Demircioğlu vd., 2019, s. 352).

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında uygulanan kriz müdahaleleri hem bireysel düzeyde hem topluluk düzeyinde büyük bir gereksinime dönüşmüştür. Sahada çalışan sosyal hizmet uzmanları, kadınların özellikle yaşadıkları kayıplar hakkında konuşma ihtiyacı içinde olduklarını, sahada görevli destek personellerini görür görmez sohbet etmek istediklerini ifade ettiklerini aktarmaktadır (Arslankoç vd., 2024, s. 121). Bu durum, afet sonrası psikososyal destek çalışmalarının yalnızca teknik değil; aynı zamanda insani, duyarlı ve kapsayıcı bir perspektifle yürütülmesi gerektiğini göstermektedir.

Afet sonrası müdahalelerin ilk aşamasında sosyal hizmet uzmanları, temel ihtiyaçların karşılanmasında da aktif rol almıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) kapsamında ana çözüm ortağı olarak, sosyal hizmet uzmanlarıyla birlikte deprem bölgesinde aynı ve nakdi yardımların koordinasyonunu üstlenmiştir (Koç & Yalçın, 2023, s. 100). ASHB tarafından afet bölgesinde kurulan 203 sosyal market ve 5 gezici market aracılığıyla gıda, giysi, battaniye gibi temel ihtiyaçların yanı sıra kadın pedi, çocuk bezi ve mama gibi özel gereksinimlere yönelik ürünler de sunulmuştur (ASHB, 2023, s. 13, 39). Ayrıca kadınlara ve bebeklere özel bakım ürünlerinin yer aldığı çadırlar da kurulmuştur (ASHB, 2023, s. 40). Tüm bu hizmetlerin yürütülmesinde sosyal hizmet uzmanları hem planlama hem de uygulama düzeyinde doğrudan görev almışlardır. Bu sürecin psikososyal ayağında ise sosyal hizmet uzmanları, afet sonrası karşılaşılabilecek ruhsal ve ekonomik sorunlara karşı bireyleri desteklemiş; özellikle kadın ve çocuklara yönelik psikolojik ilk yardım uygulamaları gerçekleştirmiştir (Koç & Yalçın, 2023, s. 100). Afet sonrası erken müdahaleler kapsamında yer alan psikolojik ilk yardım, yalnızca bireyin yaşadığı semptomları hafifletmeyi değil; aynı zamanda uzun vadeli psikolojik sorunların önlenmesini de hedeflemektedir. Bu nedenle, afetin hemen ardından yürütülen bu uygulamaların, orta ve uzun vadede sürdürülebilir psikososyal destek ve bireysel terapilerle tamamlanması önerilmektedir (Demircioğlu vd., 2019, s. 353-355).

Bu bağlamda psikolojik ilk yardım, afet sonrası hizmetlerin “psikososyal hizmetler piramidi” nin temel katmanını oluşturmaktadır (Housley & Beutler, 2007; akt. Demircioğlu vd., 2019, s. 355). Özellikle kadın ve çocuklar gibi kırılgan gruplara yönelik bu tür erken müdahaleler, sosyal hizmetin sahadaki şefkatli ve kapsayıcı yüzünü görünür kılmakta ve insani krizin derinliğine bütüncül bir yanıt üretmektedir.

Şekil 1. Psikolojik ilk yardımın psikososyal hizmetler piramidindeki yeri (Housley & Beutler, 2007; akt. Demircioğlu vd., 2019, s. 355)

3.2. Refakatsiz Çocuklara Yönelik Müdahaleler

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, çok sayıda çocuğun ailesini kaybetmesine veya onlardan geçici ya da kalıcı olarak ayrılmasına neden olmuş; bu durum refakatsiz çocuklara ilişkin çok yönlü bir insani müdahale gereksinimini gündeme getirmiştir. Afetin hemen ardından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından yapılan çalışmalar sonucunda 1.912 refakatsiz çocuk tespit edilmiş, bu çocuklardan 1.879'u ailesine veya yakınlarına teslim edilmiş, 17'si hastanede hayatını kaybetmiş, 6'sı koruyucu aile

hizmetlerinden yararlandırılmış, 9'u ise bakanlığa bağlı kuruluşlarda bakım altına alınmıştır. Bir çocuk ise bu süreçte reşit olarak kuruluştan ayrılmıştır. Refakatsiz çocuklara yönelik ihbarların toplanması amacıyla çağrı merkezleri devreye alınmış, kimlik tespit süreçlerinde ise TÜBİTAK tarafından geliştirilen "Deringörü" adlı yüz tanıma sistemi kullanılmıştır (İHA, 2025).

Depremi ardından toplumda çocuk koruma hizmetlerine yönelik yüksek bir duyarlılık oluşmuş, koruyucu aile ve evlat edinme başvurularında olağanüstü bir artış yaşanmıştır. Deprem öncesinde 560 olan evlat edinme başvurusu sayısı 69.500'e, 600 olan koruyucu aile başvuru sayısı ise 300.000'in üzerine çıkmıştır (İHA, 2025). Bu durum, refakatsiz çocukların sadece fiziksel değil; duygusal ve sosyal açıdan da desteklenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Refakatsiz kalan çocukların afet sonrası süreçte karşılaştığı en büyük riskler arasında istismar, kaçırılma, ihmâl ve duygusal travma yer almaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet müdahalelerinde çocukların güvenli alanlara alınması, psikososyal açıdan desteklenmesi ve sorumluluğunu üstlenebilecek yetişkinlere teslim edilmesi temel önceliklerden biri hâline gelmiştir (Demircioğlu vd., 2019, s. 352). Nitekim literatürde afet sonrası çocuk istismarı ve aile içi şiddet vakalarının arttığına dair bulgular da bu ihtiyacın ne kadar yaşamsal olduğunu göstermektedir (Rapeli vd., 2008, s. 619).

Sosyal hizmet uzmanları, afet öncesi dönemlerde olduğu gibi afet sonrasında da çocukların yüksek yararını merkeze alan bir yaklaşımla sahada aktif rol üstlenmişlerdir. Tıbbi sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar, özellikle hastaneye getirilen çocukların biyopsikososyal değerlendirmesini yaparak onların fiziksel iyilik hâlinde psikolojik destek ihtiyaçlarına kadar çok boyutlu bir müdahale yürütmüşlerdir (Ünlü, 2024, s. 730). Bu süreçte çocukların kimlik tespiti, yakınlarına teslim edilmesi, kurum bakımına alınması, refakatsiz çocuklarla ilgili izleme ve koordinasyon çalışmaları sosyal hizmet uzmanlarının yürüttüğü temel görevler arasında yer almıştır. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 11.02.2023 tarihli ve 76104422-200-20 sayılı iç yazısı doğrultusunda refakatsiz çocuklara yönelik değerlendirme komisyonları kurulmuştur. Bu komisyonlar; il müdürlüğü temsilcisi, tıbbi sosyal hizmet uzmanı, emniyet personeli, nüfus müdürlüğü temsilcisi ve gerekli hâllerde diğer kurum temsilcilerinden oluşmuştur (Karaağaç, 2023). Komisyonlar, çocukların ailelerine ya da sosyal hizmet kuruluşlarına teslim süreçlerini çok paydaşlı bir yapıyla, çocuk koruma ilkeleri çerçevesinde yürütmüştür.

Tüm bu müdahaleler, sosyal hizmetin afetlerde sadece krizle başa çıkmayı değil; aynı zamanda çocukların korunmasını, güçlendirilmesini ve geleceklerine umutla tutunmalarını destekleyen bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu yönüyle sosyal hizmet, sadece mesleki bir müdahale değil; aynı zamanda insani bir dayanışma pratiğidir.

3.3. Çocukların Eğitim ve Oyun Yoluyla Rehabilitasyonu

Afet sonrası dönemde çocukların psikososyal iyilik hâlinin desteklenmesi, yalnızca temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla sınırlı değildir. Travmanın etkilerini azaltmada oyun, sanat ve eğitsel etkinlikler kritik bir rol üstlenmektedir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin ardından sosyal hizmet uzmanları, afetin etkilerine maruz kalan çocukların yaşadıkları travmayı anlamlandırmalarını ve bu süreçle başa çıkmalarını desteklemek üzere sahada aktif roller üstlenmişlerdir. Arslankoç ve ark. (2024, s. 118), deprem bölgesinde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla psikososyal destek çadırlarında oyun, resim, hikâye anlatımı ve çeşitli eğitsel etkinlikler gerçekleştirdiğini; çocukların oyun oynama isteklerinin iyileşme süreci açısından belirleyici olduğunu ifade etmektedir (s. 121). Bu kapsamda sanat ve yaratıcı drama da çocukların travmatik olaylara karşı daha dirençli olmasında etkili birer araç olarak kullanılmaktadır (Daşçı, 2024, s. 233). Sanat temelli

müdahaleler çocukların sosyal becerilerini desteklemekte, duygularını ifade etmelerine alan açmakta ve öğrenme süreçlerine katkı sunmaktadır. Özer ve ark. (2024, s. 1081) tarafından Adıyaman'ın Kahta ilçesinde gerçekleştirilen bir çalışmada, 4. sınıf öğrencilerinin depremin olumsuz etkilerinden oyun oynayarak ve ders çalışarak uzaklaştıklarını ifade ettikleri belirtilmiştir. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte, 5-13 yaş aralığındaki çocuklara yönelik resim, boyama, satranç gibi etkinlikler aracılığıyla çocukların dikkatlerini dağıtarak iyi olma hallerine katkıda bulunan uygulamalar yürütmüşlerdir (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 31). Travmaya karşı koruyucu ve iyileştirici etkisi bilinen bu yaklaşımlar, yalnızca afet bölgesinde değil; afet sonrası göç etmek zorunda kalan çocuklar için de uygulanmıştır. Bu doğrultuda Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER) Mersin Şubesi koordinatörlüğünde gerçekleştirilen “Birlikte Oynayalım” adlı oyun temelli psikososyal destek projesi, Mersin Akdeniz ilçesine göç eden 310 çocuğa yönelik çeşitli oyun ve atölye etkinlikleri düzenlemiştir. Bu etkinliklerde çocuklarla çalışılırken, ebeveynlere yönelik de psikolojik ilk yardım ve ihtiyaç tespiti uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Karaoğlu, 2023, s. 148-149).

Çocuklara yönelik yürütülen bu müdahalelerin ergen bireyler için de özel olarak planlanması gerektiği belirtilmektedir. Zira ergenlik dönemi, gelişimsel olarak hassas bir dönem olup; kayıp, okula devam edememe, arkadaş ilişkilerinde kopma, sınav ve gelecek kaygısı gibi sorunlarla birleştiğinde psikolojik olarak daha kırılgan hâle gelebilmektedir (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 93). Bu nedenle ergenlere özel psikososyal destek alanlarının oluşturulması ve onların ihtiyaçlarına duyarlı müdahalelerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Genel olarak, sosyal hizmet uzmanları oyun terapisi, hikâye anlatımı, sanat ve drama gibi etkinliklerle çocukların duygusal ifadelerini desteklemiş, dayanıklılıklarını artırmış ve sosyal bağlarını güçlendirmiştir. Grup çalışmaları ve bireysel destekler aracılığıyla da çocukların travma sonrası güvenli bir ortamda uyum sağlamaları hedeflenmiştir. Bu müdahaleler, çocukların sadece stresle başa çıkmalarına değil, aynı zamanda umutla yeniden inşa edilen bir yaşamın parçası olmalarına da katkı sunmuştur.

3.4. Çocuk Dostu Alanlar ve Kadın Destek Merkezlerinin Oluşturulması

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin ardından afetin yıkıcı etkileri en çok kadınlar ve çocuklar üzerinde hissedilmiş; fiziksel, psikososyal ve toplumsal düzeyde çok boyutlu ihtiyaçlar doğmuştur. Bu kırılgan grupların iyilik halinin korunması ve travma sonrası uyum süreçlerinin desteklenmesi amacıyla sosyal hizmet uzmanları sahada hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çok yönlü müdahaleler gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) koordinasyonunda, sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla afet bölgesinde çocuk dostu alanlar, çocuk yaşam merkezleri ve kadın destek merkezleri kurulmuştur. Bu yapılar, kadınların ve çocukların güçlenmesini önceleyen, güvenli ve destekleyici alanlar olarak işlev görmüştür (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 2).

Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öncülüğünde Kahramanmaraş Merkez ve Elbistan ilçelerinde yürütülen psikososyal destek çalışmalarında sosyal hizmet uzmanları, gönüllü akademisyenler ve öğrencilerden oluşan ekipler bireysel görüşmelerin yanı sıra çocuklara, ergenlere, kadınlara ve Suriyeli kadınlara yönelik grup çalışmaları gerçekleştirmiş; afet çalışanlarına süpervizyon sağlamışlardır. Ayrıca hamile kadınların sağlık kontrolleri için ilgili birimlere yönlendirme yapılmış, depremzedelerin ihtiyaçları tespit edilerek karşılanmıştır (Ünüvar & Özmete, 2023, s. 16, 27, 31).

Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM) tarafından Adıyaman ve Kahramanmaraş'ta kurulan Kadın Destek Merkezleri, afetin kadınlar üzerindeki etkilerini azaltmak için yapılandırılmıştır. Sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar burada; danışmanlık, psiko-eğitim ve grup çalışmaları yürütmüş, erken yaşta evlilik, bağımlılık, mahremiyet, kadın sağlığı, psikolojik dayanıklılık ve travma sonrası stres gibi başlıklarda eğitimler düzenlemişlerdir.

Ayrıca kamu hizmetlerine erişim, kooperatifleşme, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) bilgilendirmeleri gibi konularda kadınlara rehberlik edilmiş ve toplamda 237 kadınla 635 bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir (KADEM, 2024).

Toplum temelli sosyal hizmet modeliyle çalışan Suna ve İnan Kırış Vakfı çatısı altındaki Sunanın Kızları inisiyatifi ise deprem sonrasında bu yaklaşımı “Çocuk Yaşam Merkezleri” ne uyarlamıştır. ASHB iş birliğiyle Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Şanlıurfa illerinde kurulan bu merkezlerde, 12-18 yaş grubundaki çocukların iyi olma hallerinin desteklenmesi amaçlanmış, yıl içinde 66 atölye düzenlenmiş ve 761 çocuk ile 148 ebeveyn bu çalışmalara katılmıştır (Sunaanın Kızları, 2023, s. 8; Sivil Alan, 2023).

Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) da özel sektör ortaklığıyla Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Gaziantep’te toplam 4 Kadın Merkezi, ayrıca Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Malatya’da 5 Destek Merkezi kurmuştur. Bu merkezlerde kadınlara yönelik psikososyal destek sunulurken, çocuklar için okul destek programları, oyun ve etkinlikler gerçekleştirilmiş; annelere yönelik atölye çalışmaları düzenlenmiştir (TOG, 2023a; TOG, 2023b).

Tüm bu çalışmalar, sosyal hizmet uzmanlarının kamu ve sivil toplum iş birliği içinde afet sahasında üstlendiği çok boyutlu sorumlulukları gözler önüne sermektedir. Kurulan çocuk dostu alanlar ve kadın merkezleri yalnızca geçici yapılar değil, aynı zamanda afetzedelerin güçlenmelerini sağlayan, dayanışma ve güven duygusunu yeniden inşa eden sosyal alanlar olarak öne çıkmıştır. Güvenli bir ortamda oyun, sanat, eğitim ve psiko-sosyal destek aracılığıyla yeniden yapılandırılan bu yaşam alanları, kadınlar ve çocuklar için bir iyileşme zemini sunmuştur.

3.5. Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Kurumlarıyla İş Birliği

Afet yönetimi çok aktörlü bir süreçtir ve bu sürecin sürdürülebilirliği kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşları (STK) arasındaki etkili iş birliklerine bağlıdır. STK’lar afetin tüm evrelerinde temel ihtiyaçların dağıtımı, psikososyal destek sağlanması, savunuculuk, farkındalık yaratma, iyileştirme ve yeniden inşa gibi kritik görevler üstlenmektedir (Duruel, 2023a, s. 7). Sosyal hizmet uzmanları da bu süreçte hem insani haklara dayanan mesleki ilkeler doğrultusunda hem de sahadaki çok yönlü deneyimleriyle birey, aile, grup ve topluluklara yönelik müdahalelerini STK’lar ve kamu kurumlarıyla iş birliği içinde yürütmektedirler (Rowlands, 2013, s. 136).

Afet bölgesinde yer alan sosyal hizmet uzmanları, yalnızca bireysel destek sunmakla kalmaz; aynı zamanda kaynaklara erişimi kısıtlı olan grupların hizmetlere ulaşmasını kolaylaştırmak amacıyla savunuculuk ve bağlantı kurucu roller üstlenirler (Zakour & Harrell, 2003, s. 50). Afet yönetiminde aktif olan birçok kurum ve kuruluşla koordineli çalışan sosyal hizmet uzmanları; vaka yönetimi, yönlendirme ve koordinasyon görevlerini sahada yoğun olarak kullanmaktadır (İravani & Ghojavand, 2005, s. 269).

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri’nden sonra yapılan bir çalışmada, sahada görev yapan psikososyal destek görevlilerinin en büyük zorluklardan birinin kurumlararası koordinasyon eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Organizasyon bozuklukları, bilgi eksiklikleri, meslek elemanlarının yeterince hazırlıklı olmaması ve kültürel duyarlılıkların göz ardı edilmesi bu sorunun temel nedenleri arasında yer almıştır (Arslankoç, 2024, s. 124).

Sosyal hizmet uzmanları bu zorluklara rağmen afet bölgesinde faaliyet gösteren STK’larla güçlü iş birlikleri kurarak kadınlar ve çocuklara yönelik koruyucu ve güçlendirici hizmetlerin ulaştırılmasında önemli roller üstlenmiştir. Kadınlarla yürütülen psikososyal destek süreçlerinde uzmanlar, hijyen kiti dağıtımı, sağlık ve hukuk danışmanlığına yönlendirme gibi hizmetleri sağlayan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği gerçekleştirmiştir

(KİHD, 2023, s. 18). Ayrıca kadınlara hukuk okuryazarlığı konusunda eğitimlerin ulaştırılmasına da aracılık etmişlerdir (KİHD, 2023, s. 24).

Geleneksel afet müdahale modelleri genellikle uzman personele odaklanan ve toplulukları pasif konumda bırakan hiyerarşik yapılara dayanır. Oysa afet sonrası birçok topluluk, yaşadıkları travmaya rağmen kolektif kimliğini güçlendirerek dayanışma içinde yeni yaşam koşullarına uyum sağlayabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu bağlamda üstlendiği görev; toplulukların sesini duyurabilecekleri kanalları açmak, onların öz örgütlenmelerini desteklemek ve yereldeki kapasiteyi görünür kılmak olmuştur (Tudor vd., 2015, s. 4). Bu bağlamda sosyal hizmet, yalnızca kriz anında değil, aynı zamanda yeniden yapılanma süreçlerinde de toplulukların özneleşmesini ve hak temelli bir iyileşme sürecini inşa etmeyi hedefleyen bir meslektir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, Türkiye'nin güneydoğusunda geniş bir coğrafyayı etkileyerek büyük bir yıkım ve çok boyutlu insani kriz yaratmıştır. On binlerce kişinin yaşamını yitirdiği, milyonlarca insanın evsiz kaldığı bu felaket fiziksel etkilerinin yanı sıra psikososyal etkileriyle de derin izler bırakmıştır. Özellikle afetin ardından kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplar, fiziksel, duygusal, sosyal ve ekonomik riskler karşısında daha savunmasız bir konuma düşmüş; mevcut eşitsizlikler daha da derinleşmiştir.

Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, kadınların afet sonrası dönemde daha fazla sorumluluk üstlenmelerine neden olurken; güvenlik, barınma, hijyen, sağlık ve psikososyal destek hizmetlerine erişimde ciddi sorunlar yaşamalarına yol açmıştır. Kadınların maruz kaldığı bu zorluklar, uzun vadede depresyon, kaygı, TSSB gibi ruh sağlığı sorunlarını beraberinde getirmiştir. Çocuklar açısından ise afet sonrası yaşanan kayıplar, eğitimde kesintiler, göç nedeniyle ortaya çıkan sosyal izolasyon, akran zorbalığı ve refakatsizlik gibi riskler; onların psikososyal gelişimini olumsuz etkilemiş, ihmal ve istismar gibi ikincil travmalara açık hale getirmiştir (Doğan vd., 2024; Ünlü, 2024; Makwana, 2019; Arcaya vd., 2020; Danışman & Okay, 2017). Bu çerçevede sosyal hizmet uzmanları, afet sonrası dönemde yürütülen müdahalelerde anahtar rol üstlenmiş, kadınlar ve çocuklara yönelik çok boyutlu sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirmiştir:

- **Kriz yönetimi ve psikolojik ilkyardım:** Afetzede kadın ve çocuklara yönelik yapılan psikososyal desteklerde, sosyal hizmet uzmanları özellikle temel ihtiyaçların karşılanması, psikolojik ilk yardım ve kriz müdahalesi gibi sahada aciliyet içeren çalışmaları yürütmüşlerdir (Artan & Özkan, 2020; Demircioğlu vd., 2019; Koç & Yalçın, 2023).
- **Refakatsiz çocuklara yönelik müdahaleler:** Kimliği belirsiz, ebeveynini kaybetmiş veya bakımından sorumlu kişiden ayrılmış çocukların kimlik tespiti, güvenli bir alana alınması, psikososyal durumlarının değerlendirilmesi ve koruyucu bakım modellerine yönlendirilmesi süreçlerinde sosyal hizmet uzmanları aktif rol almıştır (Ünlü, 2024; Karaağaç, 2023; İHA, 2025).
- **Eğitim ve oyun yoluyla rehabilitasyon:** Travmatik etkilerin azaltılması amacıyla deprem bölgesinde ve göç edilen illerde çocuklara yönelik oyun, sanat, yaratıcı drama, hikâye anlatımı gibi etkinlikler organize edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte çocuğun gelişim dönemine uygun, iyileştirici ve kapsayıcı uygulamaları sahaya taşımışlardır (Arslankoç vd., 2024; Daşçı, 2024; Karaoğlu, 2023; Özer vd., 2024).

- **Çocuk dostu alanlar ve kadın destek merkezleri:** ASHB koordinasyonunda çeşitli STK'larla birlikte çocuk yaşam merkezleri, kadın destek merkezleri ve çocuk dostu alanlar kurulmuştur. Bu merkezlerde bireysel danışmanlık, grup çalışmaları, psikoeğitim ve ihtiyaç tespitine yönelik çalışmalar yapılmış hem çocukların hem kadınların güvenli alanlara erişimi sağlanmıştır (Ünüvar & Özmete, 2023; KADEM, 2024; TOG, 2023a-b; Sunanın Kızları, 2023).
- **Sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarıyla iş birliği:** Sosyal hizmet uzmanları afet sürecinde yalnızca bireylerle değil, sistemle de çalışmış; kamu kurumları ve sivil toplumla iş birliği içinde koordinasyon, savunuculuk, kaynak dağıtımı ve saha organizasyonu gibi işlevlerde bulunmuştur. Kadınlara hijyen kitleri ulaştırılması, hukuk ve sağlık danışmanlığı sağlanması gibi çok katmanlı çalışmalarda etkin görev almışlardır (Duruel, 2023a; Zakour & Harrell, 2003; Iravani & Ghajavand, 2005; Rowlands, 2013; KİHD, 2023).

Tüm bu müdahaleler, sosyal hizmetin insan onurunu esas alan, sahaya dayalı ve bütüncül yaklaşımının somut bir yansımasıdır. Afet sonrasında psikososyal olarak iyileşmenin mümkün olabilmesi için kadınların ve çocukların çok yönlü ihtiyaçlarının anlaşılması ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, doğrudan temas kurdukları afetzedelerin sesi olmuş, dayanışmayı mesleki sorumlulukla birleştirmiş ve toplumsal iyileşme için önemli bir işlev üstlenmiştir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrasında yürütülen sosyal hizmet müdahaleleri, afet durumlarında kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan grupların çok yönlü ihtiyaçlarına bütüncül bir yaklaşımla yanıt verilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, afet sonrası müdahalelerin etkililiğini artırmaya yönelik öneriler, saha uygulamaları ve literatür temelli bulgular ışığında aşağıda sunulmaktadır.

1. Kadın ve çocukların ihtiyaçlarına yönelik kapsayıcı ve eşitlikçi afet politikalarının geliştirilmesi

- Afet yönetimi süreçleri; cinsiyet, yaş, engellilik ve diğer kırılganlıkları gözetken bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmalıdır. Cinsiyete ve yaşa duyarlı kriz müdahale planları, sadece fiziksel güvenliği değil, sosyal ve psikolojik iyilik halini de hedeflemelidir.
- Geçici barınma alanlarında kadın ve çocuklara özel düzenlemeler yapılmalı; çadır ve konteyner kentlerde çocuk dostu alanlar, güvenli kadın merkezleri, hijyen odaklı altyapılar ve mahremiyet sağlayan düzenlemeler hayata geçirilmelidir.
- Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ev içi istismar, çocuk yaşta evlilik gibi risklerin önlenmesi için erken uyarı sistemleri kurulmalı ve kadınların güçlenmesini hedefleyen psikososyal ve hukuki destek mekanizmaları yaygınlaştırılmalıdır.

2. Sosyal hizmet uzmanlarının afet alanında daha aktif ve donanımlı görev alması

- Kadınlara ve çocuklara yönelik psikolojik ilk yardım, kriz müdahalesi ve travma destek programları afetin hemen ardından organize edilmelidir. Bu programların, orta ve uzun vadede psikoeğitim, bireysel danışmanlık ve grup temelli terapilerle desteklenmesi gerekmektedir.
- Başta TSSB, depresyon ve kaygı bozuklukları olmak üzere afet sonrası gelişebilecek ruh sağlığı sorunlarının önlenmesi ve erken müdahalesi için sosyal hizmet uzmanları özel olarak eğitilmeli; bu alanda travma bilgili müdahale yetkinlikleri geliştirilmelidir.

- Afet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları için hem sahaya hazırlık hem de sahada tükenmişliği önleyici süpervizyon destek programları yaygınlaştırılmalıdır.

3. Kadınların ve çocukların iyileşme sürecinde toplum temelli psikososyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi

- Eğitimde yaşanan kesintilerin çocukların psikososyal gelişimini olumsuz etkilediği göz önünde bulundurularak, geçici eğitim merkezleri hızla kurulmalı ve çocuklara yönelik psikososyal destek çalışmaları okullarda sistemli olarak uygulanmalıdır.
- Yaratıcı drama, sanat terapisi, oyun terapisi, hikâye anlatımı ve psiko-eğitim gibi katılımcı yöntemler aracılığıyla kadınların ve çocukların duygusal iyilik halleri desteklenmeli, topluluk temelli destek alanları yaygınlaştırılmalıdır.
- Kadınların ekonomik iyilik hallerini desteklemek amacıyla yerelde kadın kooperatifleri kurulmalı, meslek edindirme kursları yaygınlaştırılmalı ve bu süreçlerde sosyal hizmet uzmanları kadınların ihtiyaç analizine dayalı rehberlik sunmalıdır.

4. Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında etkin iş birliğinin ve koordinasyonun sağlanması

- Afet sonrası sıklıkla karşılaşılan kurumlar arası koordinasyon sorunları, kriz yönetim planlarında açık rol tanımları yapılarak ve yerel aktörlerin dahil olduğu ağlarla aşılmalıdır.
- Sosyal hizmet uzmanları, kamu kurumları ve STK'lar arasında bağlantı kurucu, savunucu ve koordinatör rollerini etkin bir şekilde üstlenmeli; sahada kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin erişilebilirliğini artırmalıdır.
- Kadın ve çocukların afet sonrası deneyimlerine dayanan nitelikli saha araştırmaları yaygınlaştırılmalı, bu bulgular doğrultusunda sosyal hizmet müdahaleleri sürekli güncellenmeli ve kanıta dayalı uygulamalar geliştirilmeli; saha temelli veri toplama, sosyal hizmet politikalarının şekillendirilmesinde aktif kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı E-Bülten 2023-Şubat*. <https://www.aile.gov.tr/media/131235/subat-2023-e-bulten.pdf>
- Akbal, A., & Taşbaş, S. (2024). Depremde kadın olmak: Osmaniye Düziçi çadır kent örneği. *Kent Akademisi*, 17(2), 651-666. <https://doi.org/10.35674/kent.1425504>
- Aksu, G. G., & İmrek, Y. (2023). The earthquake disaster in Türkiye: A review from child and adolescent psychiatry perspective. *Düzce Medical Journal*, 25(1), 6-14. <https://doi.org/10.18678/dtfd.1271852>
- Aktaş, A. M. (2003). Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. *Kriz Dergisi*, 11(3), 37-44.
- Akyıldız, N. A., & Sığın, A. (2024). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Türk Aile Yapısı: Geleneksel Kodların Yükselişi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12(39), 117-134. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1416663>
- Ali, I., Hatta, Z. A., & Azman, A. (2014). Transforming the local capacity on natural disaster risk reduction in Bangladeshi communities: A social work perspective. *Asian Social Work and Policy Review*, 8(1), 34-42. <https://doi.org/10.1111/aswp.12023>

- Alston, M., & Chow, A. Y. (2021). Introduction—When social work meets disaster: Challenges and opportunities. *The British Journal of Social Work*, 51(5), 1525-1530. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab154>
- Altun, F. (2016). Afetlerde psikososyal hizmetler: Marmara ve Van depremleri karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9), 183-197.
- Anadolu Ajansı. (2025, February 5). Asrın felaketinin ikinci yılı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/asrin-felaketinin-ikinci-yili/3472240>
- Aral, N. (2023). Depremin çocuklara etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6(11), 93-105. <https://doi.org/10.36731/cg.1299175>
- Arcaya, M., Raker, E. J., & Waters, M. C. (2020). The social consequences of disasters: Individual and community change. *Annual Review of Sociology*, 46(1), 671-691. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054827>
- Arıca, F., Çakır, C., & Kağnıcı, D. (2023). Kırılgan gruplar özelinde afetlerde psikososyal hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 176-187. <https://doi.org/10.35341/afet.1173165>
- Arslan, M. (2023). Okul müdürlerinin 6 Şubat Kahramanmaraş depremi sonrası okullarda karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(97), 1550-1559. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8200750>
- Arslankoç, S., Doruk, Ç. S., & Koçak, O. (2024). Deprem bölgesindeki psiko-sosyal hizmetlerin değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 108-127. <https://doi.org/10.35341/afet.1306045>
- Artan, T., & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve sosyal hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1), 47-54.
- Aydın, G. Ç., & Aytaç, S. (2023). Depremin dezavantajlı gruplardan biri olan depremzede kadınlar üzerindeki psiko-sosyal etkisi: Nitel bir araştırma. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 10(3), 2195-2218. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1281904>
- Babuç, Z. T., & Gökçe, A. (2023). 6 Şubat deprem afetinin aile ve sosyal ilişkilere etkisi üzerine nitel bir analiz. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 789-813. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1532281>
- Bayhan, V., & Yasuntimur, A. (2024). "Deprem, kıyameti yaşamak gibidir": 6 Şubat 2023 deprem mağdurlarının deneyimleri üzerine bir çalışma (Malatya örneği). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(3), 1416-1437. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1507536>
- Beşpınar, F. U., & Beşpınar, L. Z. (2023). 6 Şubat depremlerinin ardından toplumsal cinsiyet ve kadın hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Özel Sayı), 467-502. <https://doi.org/10.30915/abd.1381337>
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. (2025). UNFPA durum raporu – Türkiye depremleri – 2 yıl sonra. UNFPA. <https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-02/Durum-Raporu-Turkiye-Depremleri-2-yil-sonra.pdf>
- Boetto, H., Bell, K., & Ivory, N. (2021). Disaster preparedness in social work: A scoping review of evidence for further research, theory and practice. *The British Journal of Social Work*, 51(5), 1623-1643. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab103>

- Canbulut, T., & Temiz, E. (2024). Deprem etkisinin zamansızlığı: 6 ve 22 Şubat depremlerinin çocukluğunda deprem deneyimi olanlarca değerlendirilmesi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 57-86. <https://doi.org/10.47140/kusbder.1469792>
- Ceyhan, E. K. (2023). Afetlere müdahalede sosyal hizmetin çok boyutlu rolü. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 779-786.
- Cooper, L., & Briggs, L. (2014). Do we need specific disaster management education for social work? *Australian Journal of Emergency Management*, 29(4), 38-42.
- Danışman, I. G., & Okay, D. (2017). Afetlerin çocuk ve ergenler üzerindeki etkileri ve müdahale yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychology-Special Topics*, 2(3), 189-197.
- Daşçı, E. (2024). Afetlerden etkilenen çocuk ve gençlere yönelik kültür ve sanat temelli psikososyal müdahalelerin psikolojik ve sosyal uyum üzerindeki etkisi. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 226-241. <https://doi.org/10.35341/afet.1386495>
- Demirci, K., & Avcu, T. (2021). Afet süreçlerinde kadın bireylerin yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri: İzmir ili örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1), 86-105.
- Demircioğlu, M., Şeker, Z., & Aker, A. T. (2019). Psikolojik ilk yardım: Amaçları, uygulanışı, hassas gruplar ve uyulması gereken etik kurallar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 351-362. <https://doi.org/10.18863/pgy.456301>
- Doğan, S., Aslanboğa, A., & Karabağ, Ş. (2023). 6 Şubat 2023 depremlerinin velilerin gözüyle öğrenci eğitim süreçlerine etkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 16(2), 137-152. <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1366151>
- Dominelli, L. (2015). The opportunities and challenges of social work interventions in disaster situations. *International Social Work*, 58(5), 659-672. <https://doi.org/10.1177/0020872815598353>
- Dölek, İ., Durmuş, E., & Kuruyer, D. (2021). Covid-19 sürecinde afet ve biyolojik afetlere yönelik görüşler. *International Journal of Geography and Geography Education*, 44, 338-358. <https://doi.org/10.32003/igge.874704>
- Dönmez, İ., & Koç, M. (2025). The psychological effects of earthquakes on preschool children: Evidence from drawings and narratives. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 116, 105117. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.105117>
- Drolet, J. L., Lewin, B., & Pinches, A. (2021). Social work practitioners and human service professionals in the 2016 Alberta (Canada) wildfires: Roles and contributions. *The British Journal of Social Work*, 51(5), 1663-1679. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab141>
- Duruel, M. (2023a). Sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimindeki rolü: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1-18. <https://doi.org/10.25272/icps.1332511>
- Duruel, M. (2023a). Sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimindeki rolü: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1-18. <https://doi.org/10.25272/icps.1332511>
- Duruel, M. (2023b). Afetlerde göçmen olmak: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227-255. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1381750>

- Ekinci, B., & Canpolat, M. (2023). 6 Şubat depremi sonrası sahaya gönüllü giden ruh sağlığı çalışanlarının deneyimleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 252-273. <https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1489187>
- Filiz, M., Karagöz, Y., & Karaşin, Y. (2023). Depreme maruz kalan bireylerin psikolojik etkilerini belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 236-250. <https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1263545>
- Harms, L., & Alston, M. (2018). Postdisaster social work. *Australian Social Work*, 71(4), 386-391. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2018.1495241>
- Iravani, M. R., & Ghojavand, K. (2005). Social work skills in working with survivors of earthquake: A social work intervention – IRAN. *Social Work & Society*, 3(2), 265-272.
- İhlas Haber Ajansı. (2025, Şubat 5). 6 Şubat’tan sonra koruyucu aile olmak isteyen aile sayısı 600’lerden 300 binlere yükseldi. *İhlas Haber Ajansı*. <https://www.iha.com.tr/ankara-haberleri/6-subattan-sonra-koruyucu-aile-olmak-isteyen-aile-sayisi-600lerden-300-binlere-yukseldi-186921642>
- İstanbul Teknik Üniversitesi. (2023). 6 Şubat 2023: 04.17 Mw 7,8 Kahramanmaraş ve 13.24 Mw 7,7 Kahramanmaraş depremleri: Ön inceleme raporu. İstanbul Teknik Üniversitesi. https://haberler.itu.edu.tr/docs/default-source/default-document-library/2023_itu_deprem_on_raporu.pdf
- Javadian, R. (2007). Social work responses to earthquake disasters: A social work intervention in Bam, Iran. *International Social Work*, 50(3), 334-346. <https://doi.org/10.1177/00208728070760>
- Kadın ve Demokrasi Derneği. (2024, Şubat 7). 6 Şubat depreminden sonra bölge kadınlarına destek olduk. *Kadın ve Demokrasi Derneği*. <https://kadem.org.tr/6-subat-depreminden-sonra-bolge-kadinlarinin-yaninda-olduk/>
- Kadının İnsan Hakları Derneği. (2023). *Kadının İnsan Hakları Derneği deprem bölgesi psikososyal destek çalışması raporu: Adıyaman, Diyarbakır, Malatya*. <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2024/02/deprem-bolgesi-psikososyal-destek-raporu.pdf>
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi. (2018). *İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyet boyutları hakkında 37 Sayılı genel tavsiye kararı*. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2022-08/iklim-degisikligi-baglaminda-afet-riskinin-azaltilmasinin-toplumsal-cinsiyet-boyutlari-hakkinda-37-sayili-genel-tavsiye-karari.pdf>
- Karaağaç, H. (2023). Hastane afet yönetim sürecinde tıbbi sosyal hizmet uygulamaları: Kahramanmaraş depremleri üzerine bir değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1154-1166. <https://doi.org/10.35341/afet.1282653>
- Karabulut, D., & Bekler, T. (2019). Doğal afetlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368-376. <https://doi.org/10.21324/dacd.500356>
- Karaoğlu, M. (2023). Proje tanıtımı: “Depremden etkilenen çocuklar için oyun temelli sosyal ve psikolojik destek projesi ‘Birlikte Oynayalım’”. *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, Ağustos 2023*, 146-150. <https://shuder.org/Resimler/a9d21a49-a247-415a-a7a2-91191b4f93e5sosyal-hizmet-2023-2pdf.pdf>

- Kaymakcı, Y. S., & Aca, Z. (2024). Deprem'den Soma'ya: Yeni bir hayata başlama deneyimlerine ve algılarına ilişkin nitel bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(3), 421-444. <https://doi.org/10.33417/tsh.1368343>
- Kocoglu, E., Demir, F. B., Öteles, Ü. U., & Özeren, E. (2023). Post-earthquake trauma levels of university students evaluation: Example of 6 February Kahramanmaraş earthquake. *Higher Education Studies*, 13(2), 121-127. <https://doi.org/10.5539/hes.v13n2p121>
- Koç, M., & Yalçın, S. (2023). Crisis intervention in disasters: The work of the Ministry of Family and Social Services in the Kahramanmaraş Earthquake. *International Journal of Social Work Research*, 3(2), 93-105.
- Makwana, N. (2019). Disaster and its impact on mental health: A narrative review. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(10), 3090. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_893_19
- Masozera, M., Bailey, M., & Kerchner, C. (2007). Distribution of impacts of natural disasters across income groups: A case study of New Orleans. *Ecological Economics*, 63(2-3), 299-306. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2006.06.013>
- Mathbor, G. M. (2007). Enhancement of community preparedness for natural disasters: The role of social work in building social capital for sustainable disaster relief and management. *International Social Work*, 50(3), 357-369. <https://doi.org/10.1177/0020872807076049>
- Olivia, F. W., Claudia, L. K., & Yuen, L. A. (2009). Nurses' perception of disaster: Implications for disaster nursing curriculum. *Journal of Clinical Nursing*, 18(22), 3165-3171. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2008.02777.x>
- Orçan, G., & Karaaziz, M. (2024). Depremi yaşamış yetişkinlerde travma sonrası stres bozukluğu ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide stresle başa çıkma tarzlarının yordayıcı rolü. *International Journal of Social Sciences (IJSS)/Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(34). <https://doi.org/10.52096/usbd.8.34.08>
- Özbilgin, M., Erbil, C., Demirbağ, K. Ş., Demirbağ, O., & Tanriverdi, V. (2023). Afet yönetiminde sorumluluğun yeniden inşası: Deprem, sosyal dramalar, sosyal politikalar. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(1), 71-112. <https://doi.org/10.54733/smar.1253256>
- Özer, S., Bakır, V., & Şaşmaz, İ. (2024). Depremin çocuklar üzerindeki etkisinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(3), 1075-1087. <https://doi.org/10.33206/mjss.1394377>
- Proctor, L. J., Fauchier, A., Oliver, P. H., Ramos, M. C., Rios, M. A., & Margolin, G. (2007). Family context and young children's responses to earthquake. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(9), 941-949. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01771.x>
- Pyles, L. (2007). Community organizing for post-disaster social development: Locating social work. *International Social Work*, 50(3), 321-333. <https://doi.org/10.1177/002087280707604>
- Pyles, L. (2017). Decolonising disaster social work: Environmental justice and community participation. *British Journal of Social Work*, 47(3), 630-647. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw028>

- Rambaree, K., & Rambaree, B. B. (2021). 'Out of the frying pan into the fire': Mauritian social workers' perspectives on disaster governance in Mauritius. *The British Journal of Social Work*, 51(5), 1585-1604. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab102>
- Rapeli, M., Cuadra, C., Dahlberg, R., Eydal, G. B., Hvinden, B., Ómarsdóttir, I. L., & Salonen, T. (2018). Local social services in disaster management: Is there a Nordic model? *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 27, 618-624. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2017.07.018>
- Rock, L. F., & Corbin, C. A. (2007). Social work students' and practitioners' views on the need for training Caribbean social workers in disaster management. *International Social Work*, 50(3), 383-394. <https://doi.org/10.1177/0020872807076051>
- Rogge, M. E. (2003). The future is now: Social work, disaster management, and traumatic stress in the 21st century. *Journal of Social Service Research*, 30(2), 1-6. https://doi.org/10.1300/J079v30n02_01
- Rowlands, A. (2013). Social work training curriculum in disaster management. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 12(1-2), 130-144. <https://doi.org/10.1080/1536710X.2013.784602>
- Sim, T. (2009). Crossing the river stone by stone: Developing an expanded school mental health network in post-quake Sichuan. *China Journal of Social Work*, 2(3), 165-177. <https://doi.org/10.1080/17525090903211713>
- Sivil Alan. (2023). Suna'nın Kızları'ndan deprem bölgesine "Çocuk Yaşam Merkezleri". *Sivil Alan*. <https://sivilalan.com/2023/08/10/sunanin-kizlarindan-deprem-bolgesine-cocuk-yasam-merkezleri/>
- Sunanın Kızları. (2023). Sunanın Kızları 2023 faaliyet raporu. *Sunanın Kızları*. https://sunaninkizlari.org/wp-content/uploads/2024/08/2023_Faaliyet-Raporu-1.pdf
- Şakar, Ö., & Güloğlu, F. K. (2023). Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ortopedik engelli kadınların görünmezliği ve toplumsal cinsiyetsizleştirilmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(4), 839-868. <https://doi.org/10.33417/tsh.1257243>
- Toplum Gönüllüleri Vakfı. (2023a). Elidor ve Toplum Gönüllüleri Vakfı'ndan afetten etkilenen genç kadınlar için destek merkezleri. *Kendi Yolumuzda*. <https://kendiyolumuzda.com/elidor-tog-genc-kadin-destek-merkezleri>
- Toplum Gönüllüleri Vakfı. (2023b). Destek merkezleri. *Toplum Gönüllüleri Vakfı*. <https://www.tog.org.tr/destek-merkezleri>
- Tudor, R., Maidment, J., Campbell, A., & Whittaker, K. (2015). Examining the role of craft in post-earthquake recovery: Implications for social work practice. *British Journal of Social Work*, 45(Suppl. 1), i205-i220. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv126>
- Tuncay, T. (2004). *Afetlerde sosyal hizmet: 1999 yılı Marmara ve Bolu-Düzce depremleri sonrasında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları*. Özbay Ofset Matbaacılık.
- Tüccar, E., & Yavuz, E. (2023). Kahramanmaraş Pazarcık depreminin (6 Şubat 2023) bireyler üzerindeki etkilerinin psikososyal yönden incelenmesi. *Journal of Migration and Political Studies*, 1(1), 54-77.
- Türk Psikiyatri Derneği. (2024). *Hatay Kahramanmaraş Adıyaman 6. Ay Raporu-Eylül 2023*. <https://psikiyatri.org.tr/TPDDData/Uploads/files/TURK%C4%B0YEPSIKIYATRIDERNEGI6AYHATAYKAHRAMANMARASADIYAMAN6AY.pdf>

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- UNICEF. (2023). UNICEF: Yıkıcı depremlerin birinci haftasında, milyonlarca çocuk acil insani yardıma ihtiyaç duyuyor. *UNICEF Türkiye*. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-y%C4%B1k%C4%B1c%C4%B1-depremlerin-birinci-haftas%C4%B1nda-milyonlarca-%C3%A7ocuk-acil-insani-yard%C4%B1ma>
- Ünlü, İ. İ. (2024). Afetlerde refakatsiz ve kimliği belirlenemeyen çocukların korunması sürecinde tıbbi sosyal hizmet uzmanlarının rol ve görevleri: 6 Şubat depremi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(3), 728-742. <https://doi.org/10.35341/afet.1462622>
- Ünüvar, N., & Özmete, E. (2023). *Kahramanmaraş merkezli depremlerde psikososyal destek uygulamaları: Elbistan ve Kahramanmaraş il merkezi saha çalışması raporu*. (Ankara Üniversitesi Yayın No: 808, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yayın No: 6). Ankara Üniversitesi.
- Yelboğa, N. (2023). Kahramanmaraş depremi özelinde travmatik yas ve sosyal hizmetin yas danışmanlığı müdahalesi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7(1), 97-121. <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.13.6>
- Zakour, M. J., & Harrell, E. B. (2003). Access to disaster services: Social work interventions for vulnerable populations. *Journal of Social Service Research*, 30(2), 27-54. https://doi.org/10.1300/J079v30n02_03